

**UNIVERSITATEA „BABEȘ–BOLYAI” CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ „ISTORIE. CIVILIZAȚIE. CULTURĂ”**

Episcopii de Oradea în perioada angevină (1301-1395)

– Rezumatul tezei de doctorat –

Coordonator științific:

Prof. univ. dr. Rűsz-Fogarasi Enikő

Student-doctorand:

Bélfenyéri Tamás-János

**Cluj-Napoca
2020**

TARTALOMJEGYZÉK

| | |
|--|-----------|
| Bevezetés | 6 |
| Források, szakirodalom és módszerek | 9 |
| 1. „Vir vite laudabilis”. I. Imre (1297-1317), az utolsó Árpád-kori váradi püspök | 27 |
| 1.1. Bevezetés..... | 27 |
| 1.2. Imre egyházi pályája püspökké válásáig | 28 |
| 1.2.1. Származás..... | 28 |
| 1.2.2. Imre, mint váradi olvasókanonok..... | 29 |
| 1.3. Imre, mint váradi püspök | 30 |
| 1.3.1. III. András király mellett..... | 30 |
| 1.3.2. Imre váradi püspök és a királyjelöltek | 33 |
| 1.3.3. Imre váradi püspök és a „kiskirályok” (oligarchák) | 37 |
| 1.3.4. Főpásztori intézkedések a váradi székeskáptalan és polgárok érdekében | 39 |
| 1.3.5. Imre, mint egyházi bíró | 40 |
| 1.3.6. A püspöktársak védelme | 43 |
| 1.3.7. Imre, a perre idézett tanú | 45 |
| 1.3.8. Pártfogás, búcsúengedély és a Szent László-kultusz terjesztése | 46 |
| 1.3.9. A debreceni Szent András templom és a váradi konventuális ferences kolostor | 47 |
| 1.3.10. Imre püspök vikáriusai és a megyei bírói közgyűlés | 50 |
| 1.3.11. Imre főpapi pecsétje és halála | 52 |
| 1.4. Összefoglaló | 53 |
| 2. Ivánka (II. János), az első ismert származású váradi püspök (1318–1329)..... | 54 |
| 2.1. Ivánka egyházi pályája püspökké válásáig | 54 |
| 1.2.1. Származás és család | 54 |
| 1.2.2. Ivánka, mint váradi olvasókanonok és prépost | 57 |
| 2.2. Ivánka, mint váradi püspök..... | 57 |
| 2.2.1. Ivánka és a főpapok királyellenes szövetsége..... | 57 |
| 2.2.2. Egyházfegyelmi ügyek..... | 60 |
| 2.2.3. Családi és püspöki birtokügyek, birtokviszályok | 62 |
| 2.2.4. Egyházi, rokoni pártfogás és az egri püspökszentelés | 63 |

| | |
|--|-----|
| 2.2.5. Ivánka és az 1317–1320. évi pápai tizedszedés | 64 |
| 2.2.6. Ivánka és a debreceni Szent András plébánia esete | 65 |
| 2.2.7. Károly király és Várad | 66 |
| 2.2.8. Ivánka főpapi pecsétje és új egyházi központok kialakulása | 67 |
| 2.2.9. Ivánka halála és emléke | 71 |
| 2.3.Összefoglaló | 73 |
| 3. Bátori András, „az utolsó káptalan által megválasztott” váradi püspök (1329–1345) | |
| 3.1. Bátori András egyházi pályája püspökké válásáig | 74 |
| 3.1.1. Származás (a Bátori család) | 74 |
| 3.1.2. Bátori András, mint váradi éneklőkanonok, óbudai prépost, királyi káplán..... | 77 |
| 3.2. Bátori András, mint váradi püspök | 80 |
| 3.2.1. Bátori András püspökké választása..... | 80 |
| 3.2.2. Családi és püspöki birtokügyek | 81 |
| 3.2.3. Hatalmaskodások | 84 |
| 3.2.4. Ítélettartás | 85 |
| 3.2.5. Az 1332–1337. és az 1338–1342. évi pápai tizedszedés, valamint I. Károly látogatásai Váradon | 88 |
| 3.2.6. Az egyházi vezetők panaszlevele XII. Benedek pápához Károly Róbert ellen | 94 |
| 3.2.7. Itáliai kapcsolatok | 96 |
| 3.2.8. Bátori András és bizalmi emberei | 98 |
| 3.2.9. Bátori András és az Anjou királyok..... | 100 |
| 3.2.10. A váradi Szent László-kultusz, Szent László ereklyék | 102 |
| 3.2.11. Bátori András főpapi pecsétje | 106 |
| 3.2.12. Bátori András püspökségének vége, a <i>reservatio</i> korának beköszönte..... | 107 |
| 3.3. Egyházi építkezések | 108 |
| 3.3.1. A gótikus székesegyház | 108 |
| 3.3.2. A gótikus püspöki palota..... | 115 |
| 3.3.3. Szerzetesrendi építkezések..... | 119 |
| 3.4.Összefoglaló | 123 |

| | |
|---|------------|
| 4. Futaki Demeter a „kapzsi” püspök? Demetrius, Dei et Apostolice Sedis gratia, episcopus ecclesie Waradiensis (1345–1372) | 125 |
| 4.1. Futaki Demeter egyházi pályája püspökké válásáig | 125 |
| 4.1.1. Származás (a Futaki család, a Meszesi családból való származás elvetése)..... | 125 |
| 4.1.2. Futaki Demeter, mint óbudai prépost, királyi káplán és váradi kanonok..... | 131 |
| 4.2. Futaki Demeter, mint váradi püspök..... | 134 |
| 4.2.1. Futaki püspökké választása, <i>reservatio</i> és javadalomhalmozás gyakorlata..... | 134 |
| 4.2.2. Pápai beleszólás a váradi egyházmegye életébe | 136 |
| 4.2.3. Pápai befizetés és pápai jogvédelem | 137 |
| 4.2.4. Pápától nyert kiváltságok | 137 |
| 4.2.5. Egyházi pártfogás és beiktatások..... | 140 |
| 4.2.6. Futaki Demeter és a nápolyi hadjárat..... | 142 |
| 4.2.7. Futaki Demeter és Nagy Lajos | 143 |
| 4.2.8. Futaki Demeter, mint diplomata | 144 |
| 4.2.9. Futaki Demeter és Óbuda felosztása | 147 |
| 4.2.10. A pestisjárvány és a dél-bihari románság..... | 149 |
| 4.2.11. Birtokügyek..... | 151 |
| 4.2.12. Futaki Demeter, mint egyházi bíró | 154 |
| 4.2.13. Futaki Demeter a váradi klarisszák és a keresztény hit védelmében | 156 |
| 4.2.14. Futaki Demeter, mint mediátor | 158 |
| 4.2.15. Futaki Demeter perei..... | 158 |
| 4.2.16. Futaki Demeter bizalmi emberei | 159 |
| 4.2.17. Futaki Demeter főpapi pecsétje..... | 162 |
| 4.2.18. Futaki Demeter halála és emléke | 162 |
| 4.3. Egyházi építkezések | 165 |
| 4.3.1. A gótikus székesegyház | 165 |
| 4.3.2. A három magyar szent király kultusza, a nagyváradi királyszobrok | 173 |
| 4.4.Összefoglaló | 181 |
| 5. A javadalomhalmozó főúr, Bebek Domokos váradi püspök (1373–1374) | 183 |
| 5.1. Bebek Domokos egyházi pályája püspökké válásáig | 183 |
| 5.1.1. Származás (a Bebek család)..... | 183 |

| | |
|---|------------|
| 5.1.2. Bebek Domokos, mint egri kanonok, tárcafői főesperes, pécsi kanonok, esztergomi kanonok, esztergom-szenttamási prépost, az esztergomi érsek vikáriusa, szepesi prépost | 190 |
| 5.2. Bebek Domokos, mint csanádi püspök, posztulált kalocsai érsek | 193 |
| 5.3. Bebek Domokos, mint váradi püspök | 196 |
| 5.3.1. A váradi káptalannal való viszály rendezése és az 1373–1375. évi pápai tizedszedés..... | 196 |
| 5.3.2. A Statutumok és Nagy Lajos | 198 |
| 5.3.3. Bebek Domokos törvénykezése az alsópapság felett..... | 199 |
| 5.3.4. Pápai búcsúengedély a várad-velencei klarissza kolostornak és pápai befizetés.. | 201 |
| 5.3.5. Bebek Domokos pere és a dél-bihari románok | 202 |
| 5.3.6. Bebek Domokos oklevelei és pecsétei | 202 |
| 5.3.7. Építkezés és temetkezés | 205 |
| 5.4. Összefoglaló | 205 |
| 6. A nem létezett váradi püspök, III. Benedek (1374–1375)..... | 206 |
| 7. Egy látványos Anjou-kori karrier: Cudar/Zudar (II.) Imre váradi püspök (1376-1377) | 208 |
| 7.1. Cudar Imre egyházi pályája püspökké válásáig | 208 |
| 7.1.1. Származás (a Cudar család) | 208 |
| 7.1.2. Cudar Imre, mint szatmári főesperes, erdélyi kanonok | 214 |
| 7.1.3. Cudar Imre, mint kalocsai prépost, királyi káplán, csanádi, egri, pécsi kanonok, székesfehérvári prépost, | 216 |
| 7.1.4. Cudar Imre egyetemi tanulmányai és diplomáciai szolgálata..... | 218 |
| 7.2. Cudar Imre, mint váradi püspök | 219 |
| 7.2.1. A magyar király és a pápa vitája Cudar Imre váradi püspökké való kinevezése kapcsán..... | 219 |
| 7.2.2. Pápai befizetés és a rezideálás kérdése | 221 |
| 7.2.3. Beleszólás a káptalani kinevezésekbe, Cudar Imre pere az egri és erdélyi püspökkel | 222 |
| 7.3. Cudar Imre, mint egri és imolai püspök | 223 |
| 7.4. Cudar Imre, mint erdélyi püspök | 226 |

| | |
|---|------------|
| 7.5.Cudar Imre főpapi pecsétje és sírja | 227 |
| 7.6.Összefoglaló | 230 |
| 8. Az orvosból lett főpap, Deméndi/Demjéni (I.) László váradi püspök (1378–1382) .. | 231 |
| 8.1.Itáliai, orvos püspökök a magyar udvarban | 231 |
| 8.2. Deméndi László egyházi pályája püspökké válásáig | 232 |
| 8.2.1. Származás (a Deméndi család)..... | 232 |
| 8.2.2. Egyetemi tanulmányok, Deméndi László, mint esztergomi kanonok, kalocsai prépost | 235 |
| 8.3. Deméndi László, mint nyitrai püspök | 236 |
| 8.4. Deméndi László, mint veszprémi püspök, királynéi kancellár | 238 |
| 8.5.Deméndi László, mint váradi püspök..... | 242 |
| 8.6. Összefoglaló | 244 |
| 9. Cudar (III.) János, az utolsó Anjou-kori püspök (1383–1395) | 245 |
| 9.1. Cudar János egyházi pályája püspökké válásáig..... | 245 |
| 9.1.1. Származás (a Cudar család egy másik ága)..... | 245 |
| 9.2. Cudar János, mint váradi püspök | 248 |
| 9.2.1. Pápai befizetés és a főpap hadserege | 248 |
| 9.2.2. Ítélettartás | 249 |
| 9.2.3. Perek és jobbágyság..... | 252 |
| 9.2.4. Cudar János és más népek, birtokügyek | 254 |
| 9.2.5. Szent László-kultusz, Zsigmond király és Mária királynő Váradon..... | 255 |
| 9.3. A Szent László lovas szobor | 258 |
| 9.4. Összefoglaló | 263 |
| ÁLTALÁNOS ÖSSZEGZÉS | 264 |
| RÖVIDÍTÉSEK, FORRÁSOK ÉS SZAKIRODALOM | 276 |
| Források | 276 |
| Szakirodalom..... | 284 |
| FÜGGELÉK..... | 304 |
| Térképek, alaprajzok | 304 |
| Képek | 308 |

Cuvinte-cheie: episcopi de Oradea; epoca angevină; regele Ungariei; papa; Avignon; capitlul din Oradea; români; origine; carieră (demnități ecleziastice și laice); studii universitare; dobândirea demnității episcopale (*electio canonica*, candidatul regelui, candidatul papei, schimb de scaune episcopale); autoritate judecătorească; procese; posesiuni; privilegiu; susținere ecleziastică și familială; vicari și funcționari episcopali; fundații ecleziastice; arhitectură ecleziastică (catedrală, palat episcopal); cultul Sfântului Ladislau; sfinții regi ai Ungariei.

Am ales să abordez în lucrarea mea intervalul cronologic cuprins între 1301 și 1395. Moartea lui Andrei al III-lea, survenită la 14 ianuarie 1301 a însemnat sfârșitul dinastiei arpadiene și totodată de la acest moment se consideră că a început epoca angevină. Anul 1395 reprezintă sfârșitul unei epoci, atât pentru dinastia de Anjou, cât și în istoria prelaților de la Oradea. La 17 mai 1395 s-a stins ramura din Ungaria a familiei de Anjou, fiindcă regina Maria, fiica regelui Ludovic cel Mare, a murit într-un accident de călărie, împreună cu moștenitorul ei. Episcopul de Oradea Ioan Cudar a murit, de asemenea, cândva în intervalul 26-28 noiembrie 1395.

A fost necesar din mai multe puncte de vedere să-mi încadrez lucrarea în contextul mai larg al istoriografiei maghiare, române și internaționale, care include lucrări referitoare la: epoca angevină și regii acestei dinastii; episcopia medievală de Oradea și episcopii săi, inclusiv rezultatele cercetărilor de istorie urbană, istoria artei, arheologie; alte arhiepiscopii, episcopii, alți arhiepiscopi și episcopi; papalitatea de la Avignon, relațiile dintre Sfântul Scaun și Ungaria în epoca angevină.

Unul dintre pilonii metodologici ai lucrării mele îl reprezintă lucrările cu caracter biografic: cea de Margit Beke, privitoare la arhiepiscopii de Esztergom (2003) și biografiile moderne ale episcopilor de Pécs, realizate de către László Koszta și Tamás Fedeles (2009). Pe baza acestora, am analizat întreaga biografie (de la naștere până la moarte, incluzând, după caz și activitatea episcopală din alte dieceze) a episcopilor de Oradea, urmărind următoarele criterii, care au determinat și structura lucrării: origine (problema identificării, clasă socială, strămoși, familie, rude cu prezentarea succintă a carierelor acestora), carieră înainte de obținerea scaunului episcopal (demnități ecleziastice/capitulare și laice), studii universitare (demonstrate sau presupuse), obținerea demnității episcopale (*electio canonica*, schimb de demnități, candidați ai regelui sau papei, susținerea rudelor), procese (episcoul ca judecător; rolul său în procese care au implicat familia și episcopatul; apărarea drepturilor; cotropiri), problematica posesiunilor (obținerea,

redobândirea și schimbul posesiunilor familiale și episcopale), privilegiile (conferite de către regalitate sau papalitate), susținere ecleziastică și familială, activitatea vicarilor și funcționarilor episcopali, fundații ecleziastice, arhitectură ecleziastică (în special catedrala), patronajul artistic (în special al sculpturii), construirea cultului sfântului Ladislau (excurs), monumente episcopale (blazon, sigiliu, mormânt).

Celălalt pilon metodologic îl reprezintă analizele privitoare la grupul social al prelaților din Ungaria medievală: studiul lui Erik Fügedi privind prelații din Ungaria secolului al XV-lea, publicat în 1965; sinteza de istorie ecleziastică a lui Egyed Hermann, apărută în 1973; analiza societății ecleziastice realizată de Elemér Mályusz în 1971; lucrarea istoricului francez Jean Gaudemet, publicată în 1979, pentru paralelele europene ale fenomenelor din Ungaria; studiul lui András Kubinyi, care analizează episcopii din vremea regelui Matia; din lucrarea lui Marie Madelaine de Cevins, privitoare la relația dintre biserică și oraș, publicată în 2003, capitolul referitor la drepturile episcopilor asupra păturii mijlocii și superioare a clerului urban și asupra cetățenilor; studiul lui Norbert C. Tóth privitor la posibilitățile prepozițiilor de a deveni episcopi.

În total, în perioada studiată (1301–1395) 8 episcopi au condus dieceza Sfântului Ladislau (fiindcă s-a adeverit faptul că personajul cunoscut sub numele de Benedek al III-lea nu a existat în realitate): Emeric (1297–1317), Ivánka (1318–1329), Andrei Bátori (1329–1345), Dumitru Futaki (1345–1372), Dominic Bebek (1373–1374), Emeric Cudar (1376–1377), Ladislau Deméndi (1378–1382), Ioan Cudar (1383–1395).

În ceea ce privește categoria socială de origine a episcopilor de Oradea, 3 provin din familii de baroni (Dominic Bebek, Emeric Cudar, Ioan Cudar), 3 din familii nobiliare de rând (Andrei Bátori, Dumitru Futaki, Ladislau Deméndi), 2 au origini necunoscute (Emeric, Ivánka). În privința zonelor geografice de proveniență sunt reprezentate comitatele Szabolcs (Andrei Bátori), Bács (Dumitru Futaki), Gömör (Dominic Bebek), Borsod/Abaúj/Zemplén (Emeric Cudar, Ioan Cudar), Hont (Ladislau Deméndi), în timp ce în cazul a doi episcopi nu se cunoaște locul de proveniență (Emeric, Ivánka). Așadar, cei mai mulți episcopi nu aveau origini locale, fiind născuți în afara diecezei. Nu avem episcopi originari din afara regatului. Nu cunoaștem niciun episcop de Oradea din epoca studiată care să fi fost singurul copil al familiei sale. În general, episcopii de Oradea au plecat din familii mai numeroase, cu 4 copii, pentru a-și urma vocația clericală (Ivánka, Andrei Bátori, Dominic Bebek, Ladislau Deméndi). Acolo unde familia avea chiar mai mulți copii, doi dintre aceștia puteau fi îndreptați spre cariera ecleziastică (vezi cazul lui Emeric Cudar și al fratelui

său, Ioan). Evident, există și exemple de familii mai puțin numeroase: Emeric, Dumitru Futaki și Ioan Cudar au avut câte un singur frate. Dacă vreunul dintre membrii familiei reușea să acceadă la o demnitate ecleziastică superioară, acesta obținea „biletul de intrare” în acest cerc și pentru clericul din următoarea generație a familiei (vezi cazul celor doi episcopi de Oradea din familia Cudar).

Ajutorul oferit de tată sau de fratele mai mare în dezvoltarea carierei se poate observa și în cazul episcopilor de Oradea. Dionisie Futaki a pregătit calea fiului său spre episcopatul de Oradea din funcția de comite al Bihorului. Petru Cudar a facilitat ascensiunea în carieră a fratelui său, Emeric Cudar, folosindu-și influența dobândită în întregul regat (a purtat demnitățile de paharnic, ban al Slavoniei și jude al curții regale). În cazul episcopilor de Oradea se observă atât susținerea rudelor, cât și cea pe linie ecleziastică. Susținerea familială s-a putut manifesta sub diverse forme: facilitarea obținerii episcopiei de către o rudă (episcopul Ivánka), susținerea unui nepot pentru absolvirea studiilor în Italia și obținerea unui canonicat la Oradea (episcopul Andrei Bátori), îndrumarea nepotului spre o carieră clericală (cazul abatelui benedictin Ladislau Cudar și al lui Ioan Cudar, episcopul de mai târziu). Și susținerea ecleziastică s-a putut manifesta sub diverse forme: facilitarea hirotonirii pentru dieceza de Oradea (episcopul Emeric), episcopul a plătit *annata* în locul canonicului (episcopul Ivánka). De altfel, episcopul Dumitru Futaki s-a remarcat în privința susținerii ecleziastice, reușind, cu aprobare papală, să ofere mai multor aleși de-ai săi canonicate în capitulul catedral de la Oradea (de ex. lui Filip Kistárkányi, prepozit de Oradea), de asemenea, el a obținut pentru orădeni demnități ecleziastice în alte dieceze (de ex. Egidiu canonic de Oradea și cantor al capitulului din Agria). Dintre episcopii de Oradea din perioada angevină doar despre doi se poate afirma cu certitudine că au urmat studii universitare: Emeric Cudar a obținut un grad universitar la *facultas artium* de la universitatea din Praga, a studiat dreptul canonic la o universitate necunoscută (posibil cea din Padova) și e posibil să fi fost profesor la universitatea din Pécs; Ladislau Deméndi a fost *studens in medicina* la o universitate necunoscută. În cazul a 2 episcopi se poate presupune absolvirea studiilor universitare: Andrei Bátori a fost numit cunoscător al dreptului pe când era prepozit de Buda, fapt care poate indica educația sa universitară; Árpád Varga considera că episcopul Ivánka a studiat cu siguranță în străinătate (foarte probabil în Italia), argumentând prin folosirea unui citat din *Ars poetica* a lui Horatius într-un document de-al său.

Viitorii episcopi de Oradea au așteptat în medie 14 ani pentru a ajunge în vârful ierarhiei ecleziastice. Nu am putut să-l includem în această statistică pe Ladislau Deméni din cauza neclarității datelor, iar pe Ioan Cudar din cauza lipsei de informații. Dumitru Futaki a avut nevoie de cel mai puțin timp pentru a deveni episcop (8 ani), cea mai lungă așteptare fiind a lui Dominic Bebek (23 de ani). Se pare că de la Emeric la Dumitru Futaki (1297–1345) mai conta ca viitorul episcop să fie demnitar al capitlului de la Oradea, să fie un cunoscător al locului (vezi Emeric: lector de Oradea; Ivánka: lector de Oradea, mai târziu prepozit; Andrei Bátori: cantor de Oradea; Dumitru Futaki: canonic de Oradea). De la Dominic Bebek la Ioan Cudar (1372–1395) întâlnim deja prelați veniți din alte dieceze. Mulți dintre aceștia au fost și cumularzi: Dominic Bebek a fost simultan canonic de Pécs și arhidiacon de Tárcafü (canonic de Agria); Imre Cudar a fost în același timp canonic de Cenad, Agria și Pécs, precum și prepozit de Caloce. Pe baza metodologiei elaborate de C. Tóth Norbert putem conchide că 6 dintre cei 8 prelați de la Oradea au fost prepoziți înainte de a fi hirotoniți întru episcopat, acest număr reprezintă $\frac{3}{4}$ din total. Episcopii de Oradea au condus dieceza, în medie, timp de 11-12 ani. Dumitru Futaki a petrecut cel mai mult timp în fruntea diecezei, 27 de ani. În cazul lui Dominic Bebek și Emeric Cudar avem perioade de câte un an petrecute în funcție, deoarece aceștia au plecat în urma unor schimburi de demnități.

Episcopii din Ungaria medievală, probabil și cei de Oradea, au petrecut puțin timp la reședința lor, deoarece s-au aflat în serviciul regal sau papal, precum și pentru că au fost legați în mică măsură de dieceza lor, nefiind originari de acolo, după cum am văzut. Judecata ecleziastică și îndrumarea spirituală au fost încredințate unui vicar general. Andrei Bátori a avut chiar și un *vicevicarius*. Cunoaștem 9 dintre vicarii perioadei angevine, majoritatea aleși dintre demnitarii capitlului. Dintre aceștia, cei mai mulți au fost lectori (4). Doar 2 arhidiaconi (de Békés și de Bihor) au s-au aflat în funcția de vicar. Vicarul cu cel mai înalt rang a fost Fülöp Kistárkányi, prepozitul capitlului catedral, iar cel mai modest rang l-a avut Luca, parohul bisericii Sfintei Cruci. La curtea episcopală activa și protonotarul (*protonotarius*), conducătorul cancelariei (de ex. Csanád Telegdi). Sub conducerea protonotarului se aflau notarii (de ex. magistrul Grigore în timpul episcopului de Oradea Andrei Bátori), în plus, și Dumitru Futaki i-a cerut papei notari publici. Episcopii de Oradea erau reprezentați în procese de împuterniciți (*procuratores*). În registrele de dijmă din 1332-1337 sunt menționați și cei 3 capelani ai episcopului. De la curtea prelaților nu lipseau nici persoanele laice. Dumitru Futaki a angajat un jude al curții (*iudex curie*), adică un administrator economic. Episcopul avea și un castelan (*castellanus*) în cetatea sa de la Finiș. Și

episcopii de Oradea aveau dijmuitori (*decimator*), după cum arată exemplul iobagului Ioan Babos din vremea episcopilor Bători și Futaki. Auzim în întreaga perioadă angevină despre *officialii* (administratorii bunurilor) episcopali, într-un caz este menționat și un *famulus* (slujitor) al episcopului Andrei Bători. Capacitatea militară a episcopatului de Oradea se ridică la 500 de oameni, episcopul Demeter Futaki a participat personal la lupte (campaniile din Napoli și Serbia). Speranța medie de viață a prelaților, luând în calcul cele mai înaintate vârste posibile, s-a ridicat la 51-52 de ani. Ioan Cudar a murit cel mai devreme (la 42 de ani), iar cei mai longevivi au fost Dumitru Futaki (60 de ani) și Dominic Bebek (65 de ani). În cazul a doi episcopi se știe că decesul lor a fost determinat de boli (Dumitru Futaki – gută, Emeric Cudar – boală necunoscută).

În teza mea am încercat să răspund la următoarele întrebări: 1. Relația episcopului de Oradea cu regele Ungariei. 2. Relația episcopului de Oradea cu papa. 3. Relația episcopului de Oradea cu ceilalți prelați din Ungaria. 4. Relația episcopului de Oradea cu capitulul catedral din Oradea. 5. Relația episcopului de Oradea cu alte popoare și confesiuni.

1. Putem conchide că monarhul a avut cel mai important rol în desemnarea prelaților. Regele nu a forțat recunoașterea dreptului său de desemnare și prezentare, ci și-a exercitat dreptul de patronat suprem sub forma recomandărilor. Carol Robert nu a desemnat prelați din vechile familii oligarhice, ci din cele ridicate de către el (familiile Bători, Futaki), în două cazuri a ales episcopii din rândurile capelanilor regali, prepozițiilor de Buda și diplomaților săi (Andrei Bători, Dumitru Futaki). E posibil ca Andrei Bători să fi fost și vicecancelar, a fost și în Italia (la Napoli) alături de monarh, cu ocazia celebrării logodnei prințului Andrei cu prințesa Johanna. Demeter Futaki a avut misiuni diplomatice în Italia (o misiune la Napoli pentru sprijinirea prințului Andrei, fiul reginei Elisabeta), și Țara Românească, unde prin vizita sa a facilitat pacea dintre regele Ungariei și voievodul Nicolae Alexandru, atât la nivel laic, cât și ecleziastic. Și Ludovic cel Mare a desemnat prelați din rândul familiilor ridicate de el (familiile Bebek, Cudar, Deméndi). În vremea expedițiilor sale din Napoli papa s-a implicat într-o măsură mai mare în desemnarea episcopilor, însă datorită lungului episcopat al lui Dumitru Futaki, acest fenomen nu se observă la Oradea. După încheierea conflictului a funcționat din nou principiul consimțirii tacite (papa a numit candidații regelui). Ludovic a ridicat la rangul episcopal mai ales persoane care și-au însușit științele la universități din străinătate sau la cancelaria de la curtea sa ori care au îndeplinit misiuni diplomatice. Imre Cudar reprezintă cel mai bun exemplu în acest sens, el a fost trimis în Franța pentru a contracta o căsătorie regală. Medicul regelui, în persoana lui Ladislau Deméndi, a devenit,

la rândul său, episcop. Grigore al XI-lea, ultimul papă de la Avignon (1370-1378), nu a așteptat propunerile regelui pentru atribuirea scaunelor episcopale, fapt care a generat conflicte. Cel mai bun exemplu în acest sens este cel al episcopului de Oradea, Emeric Cudar, care a obținut titlul episcopal la Avignon. Regele nu a permis episcopului de Oradea să își ocupe demnitatea, însă a cedat în cele din urmă la insistențele mamei sale și ale papei. Lupta pentru tron dintre Ladislau de Napoli și Sigismund a divizat corpul episcopal din Ungaria. Ioan Cudar a rămas întotdeauna un adept al lui Sigismund.

Episcopii i-au susținut uneori pe regii Ungariei, alții li s-au opus acestora. La dieta de la Pesta din 1298, Imre, episcopul de Oradea, l-a recunoscut pe Andrei al III-lea ca rege legitim împotriva candidatului papei și al arhiepiscopului de Strigoniu, Grigore Bicskei. După stingerea dinastiei arpadiene, probabil urmându-l pe arhiepiscopul de Calocsa (a cărui autoritate se extindea și asupra Oradiei), l-a susținut la început pe cehul Venceslas în lupta pentru tron, însă mai târziu, văzând apelul cardinalului Boccasini și trecerea baronilor în cealaltă tabără, a devenit și el un susținător al lui Carol Robert. Episcopii de Oradea au acționat în două rânduri împotriva lui Carol Robert în apărarea drepturilor lor și ale întregii biserici din Ungaria. În vremea lui Ludovic cel Mare nu au existat conflicte deschise. În 1318 episcopul Ivánka, în calitate sa de subordonat al arhiepiscopului de Calocsa, s-a alăturat pactului inițiat de cei doi arhiepiscopi din Ungaria și îndreptat împotriva regelui. Opoziția a dat rezultate, deoarece episcopii au reușit să obțină scutirea de vămi și un decret potrivit căruia laicilor li se interzicea să ocupe posesiunile ecleziastice și dijmele. În 1338 prelații din Ungaria i s-au adresat direct papei Benedict al XII-lea, acuzându-l pe rege, printre altele, că după moartea prelaților și în vremea vacanței acesta ar ocupa veniturile episcopale și le-ar da susținătorilor săi laici; că ar numi succesori pentru diverse demnități ecleziastice înainte ca acestea să devină vacante; că noul episcop ar fi pus în funcție de omul regelui; că regele ar dăruia drepturile sale de patronat, că i-ar împovăra pe prelați cu slujbe militare și impozite; că episcopii nu ar mai avea niciun cuvânt de spus în sfatul regal. Scrisoarea de acuzare era plină de exagerări, iar prelații din Ungaria nu știau de înțelegerea tacită dintre rege și papă, conform căreia regele prezintă un candidat pentru conducerea diecezei, iar papa îl întărește, iar astfel ambele autorități împiedică în mod voluntar alegerea în cadrul capitlului. Episcopul de Oradea nu s-a alăturat acuzatorilor din cauza vreunui prejudiciu personal. Spre deosebire de cel din 1318, acest demers al prelaților nu a avut niciun rezultat.

Frecvența vizitelor regale la Oradea poate fi un indicator al relației dintre monarhi și episcopii de la Oradea. Regele Carol Robert a întreprins cele mai multe vizite la Oradea (9) în timpul episcopatului lui Ivánka. El nu a vizitat orașul doar pentru a ajunge la mormântul sfântului Ladislau, ci și datorită faptului că Ivánka a fost nașul și preceptorul fiului nelegitim al regelui Carol, pe nume Coloman. Posesiunile, veniturile, privilegiile obținute din partea regelui pot indica modul în care curtea a răsplătit anumiți episcopi pentru serviciile aduse puterii seculare. Putem să ne gândim la măsura lui Ludovic cel Mare din 1342, prin care a întărit privilegiul episcopatului și capitlului din Oradea, conform căruia două treimi din vămile satelor și târgurilor din comitatele Bihor, Zarand și Békés au fost date bisericii din Oradea.

2. Suveranii pontifi și-au utilizat dreptul de *reservatio* (adică de numire a episcopilor sau membrilor capitlului) în cazul diecezei de Oradea începând cu pontificatul lui Clement al VI-lea (de la jumătatea anilor 1340). Acest drept își are originea în decretele papei Ioan al XXII-lea din anul 1325. Un exemplu în acest sens este faptul că papa și-a rezervat dreptul de a-l numi în funcția de episcop pe Demeter Futaki, prepozitul de Buda. Decizia a trebuit să fie luată la cunoștință de rege, de arhiepiscopul de Caloccea, de capitlul din Oradea și de orașul Oradea. Totuși, în cazul episcopilor, practica rezervațiilor nu a funcționat, deoarece nimeni nu putea intra în funcție fără acordul regelui. Papii de la Avignon au avut un cuvând mai greu de spus în desemnarea membrilor capitlului de la Oradea, în care și-au putut impune propriii oameni. În vremea episcopului Dumitru Futaki papa Clement al VI-lea (1342–1352) a rezervat într-un număr record pentru douăzeci și trei persoane canonice în capitlul de la Oradea, unii dintre acestea având deja o demnitate și o prebendă într-un alt capitlu. În capitlul de la Oradea au apărut deja oamenii papei, persoane vanite din străinătate (de ex. cardinalul Bertrand ca prepozit de Oradea; Boniohannes de Campello Firmanus, capelanul papei Clement al VI-lea în calitate de canonic de Oradea; Ladislau de Eugubio medicul reginei în calitate de canonic de Oradea). Totuși implicarea directă a papei în numirile de canonici de la Oradea nu a fost o practică obișnuită (Ioan al XXII-lea – 9 numiri, Inocențiu al VI-lea – 6 numiri, Urban al V-lea – 2 numiri, Grigore al IX-lea – 2 numiri).

S-a întâmplat și ca papa să asculte suplicația episcopului de Oradea, care, astfel, a reușit să își impună propriii candidați în demnitățile de la Oradea. Tot din vremea lui Dumitru Futaki avem cunoștințe privind solicitarea unor privilegii de la suveranul pontif. Astfel de privilegii au fost: alegerea confesorului, celebrarea de liturghii private, protecția juridică a Sfântului Scaun, angajarea de notari publici, absolvirea de păcate, indulgențe (prin pelerinaje în Țara Sfântă),

dreptul de întocmire a testamentului. În perioada analizată episcopul de Oradea trebuia să plătească două feluri de taxe, una dintre acestea a fost dijma papală, iar cealaltă, numită *servitium*, trebuia plătită în momentul numirii. În perioada de colecate a dijmelor papale, cuprinsă între 1332 și 1337, episcopul a plătit 100 de mărci, astfel venitul său anual poate fi estimat la 1000 de mărci (3500 de florini). Prin această sumă Oradea ocupa doar locul 7 în ierarhia episcopatelor din Ungaria. Faptul că registrele de dijme papale nu arată o imagine reală a averii episcopatului este demonstrat de *servitia* plătite de fiecare episcop în parte. În toate cazurile din secolul al XIV-lea episcopii de Oradea au plătit câte 2000 de florini, astfel venitul lor trebuie să fi fost mult mai mare, de circa 6000 de florini. Cu această sumă s-au situat pe locul 4 în ierarhia ecleziastică din Ungaria, fiind depășiți doar de cei doi arhiepiscopi și de episcopii de Pécs. Relația dintre episcopul de Oradea și trimișii papali a fost caracterizată de colaborare. Cardinalii Bocassini și Gentilis i-au îndemnat, chiar i-au obligat pe episcopul de Oradea și pe confracții săi să îl susțină pe Carol Robert, însă, în schimb, și-au ridicat glasul împotriva ocupării posesiunilor ecleziastice.

3. Episcopul de Oradea a avut relații cordiale sau dușmănoase cu ceilalți episcopi. Susținerea reciprocă în rândul membrilor corpului episcopal din Ungaria s-a manifestat în 1318 și 1338, în cadrul acțiunilor îndreptate împotriva politicii ecleziastice a regelui. Episcopul Imre a acționat împotriva oligarhului Matei Csák, care a pus în posesiune arhiepiscopatul de Strigoniu. Cu alte ocazii, acesta a obținut sprijinul regal pentru alți episcopi, de exemplu atunci când episcopii de Veszprém și Nitra au dobândit controlul asupra câte unui comitat (devenind și comiți de Veszprém, respectiv Nitra). Episcopii de Oradea au purtat și procese împotriva prelaților altor dieceze. De exemplu, Emeric Cudar a avut un proces împotriva episcopului Transilvaniei și a celui de Agria pentru cetatea Medieșul Aurit, jurisdicția asupra satelor din domeniul acesteia și pentru dijmele parohiilor din zonă (1377). Episcopul de Oradea a putut fi solicitat să fie cerceteze disputele dintre alte dieceze. Un asemenea exemplu a fost disputa dintre episcopul Transilvaniei și cel de Eger pentru Maramureș, în care sentința a fost dat de episcopul Emeric (1299). De cele mai multe ori, episcopul de Oradea a fost solicitat să se implice în procesele care implicau dieceza Transilvaniei (de exemplu, soluționarea conflictului dintre voievodul și episcopul Transilvaniei). Au existat și situații în care episcopului de Oradea i s-a cerut să cerceteze acuzații referitoare la persoane din alte dieceze. András Bátori a trebuit să verifice socotelile vicarului episcopului de Cenad, acuzat că ar fi furat de la patronul său, deoarece acuzatul, în calitate de arhidiacon de Békés, aparținea și de dieceza de Oradea. Episcopii de Oradea au fost în mai multe rânduri, reprezentanți

ai altor instituții eclesiastice în procese: Andrei Bători al celui de Agria, Demeter Futaki al capitolului Transilvaniei și al provinciei cisterciene din Ungaria. Prelații puteau participa la hirotonirea într-un episcopat a confrăților lor. Astfel, episcopul Ivánka a participat la hirotonirea lui Csanád Telegdi, originar din dieceza de Oradea, ca episcop de Agria. Dumitru Futaki a primit de la papă dreptul de a-i preda *pallium*-ul arhiepiscopului de Calocsa, Nicolae Keszei. Acest fapt exprimă apartenența episcopiei de Oradea de jurisdicția scaunului arhiepiscopal de Calocsa.

4. În epoca arpadiană capitolul catedral își putea exercita încă dreptul de alegere a episcopului (*electio canonica*). Din anii 1320, odată cu consolidarea puterii angevine, acest drept a dispărut, în condițiile în care atât regele, cât și papa aveau un interes în acest sens. Totuși, conform statutelor din 1374 capitolul a putut încă să-i aleagă din rândurile sale pe Emeric, Ivánka și Andrei Bători ca episcopi (Emeric *lector*, Ivánka *prepozit*, iar Andrei *cantor*). În cazul celui din urmă, alegerea a reprezentat mai degrabă o formalitate, deoarece regele a desemnat ca episcop o persoană din entourageul său (capelan regal, prepozit de Óbuda, diplomat). Canonicii catedralei se aflau, cel puțin parțial, sub autoritatea spirituală a episcopului. Statutele capitulare nu îi dădeau acestuia din urmă posibilitatea de a se implica în chestiunile care țineau de capitol, de a judeca procesele canonicilor, deoarece acestea intrau în atribuțiile prepozitului aflat în fruntea capitolului. Canonicii, la fel ca și întregul cler dicezan, depuneau un jurământ de credință și supunere înaintea episcopului la intrarea în funcție. Hotărârile capitolului trebuiau să fie confirmate de episcop atât la redactare, cât și după corectură. Episcopul putea introduce reforme în structura capitolului și îi putea sancționa în diverse moduri pe canonicii care se împotriveau acestora. Astfel s-a întâmplat și la redactarea statutelor, ba mai mult, Dominic Bebek a stabilit el însuși sancțiuni pentru prebendari, preoți ai corului, magistri ai altarelor și ai capelelor, în legătură cu slujirea acestora în biserică. Între episcopul de Oradea și capitolul catedral putea exista atât armonie, cât și stare de conflict. Statutele redactate de către membrii capitolului catedral de Oradea oferă tocmai posibilitatea de a cerceta aceste relații. Episcopul Emeric poate fi considerat un exemplu de bune relații cu capitolul, acesta a conferit capitolului o treime din veniturile minelor de argint din Beiuș. Se pare că relația a început să se deterioreze din perioada lui Andrei Bători. Statutele arată că Bători ar fi nesocotit drepturile capitolului, însă mai târziu le-ar fi recunoscut. Dumitru Futaki și-a atras cea mai multă antipatie din partea capitolului, acesta a știrbit drepturile capitolului, luându-i părtimea din dijmă, vămile, dreptul de a constitui instanța inferioară și medie din Oradea, în plus, a înstrăinat unele dintre posesiunile și pământurile capitolului. Nu este sigur că privarea capitolului de unele venituri a fost motivată de

dorința de îmbogățire personală (după cum presupunea capitlul), ci mai degrabă de cheltuielile mari implicate de lucrările de construcție de la catedrală. Percepția lui Dumitru Futaki a fost afectată și de faptul că conflictul său cu Filip Kistárkányi, prepozitul de Oradea, s-a acutizat în așa măsură încât episcopul l-a privat pe acesta de beneficiu, fapt care a dus la un proces de lungă durată. Conflictul dintre capitlu și episcopat a fost soluționat de Dominic Bebek, care a redat capitlului anumite drepturi.

5. În timpul episcopatului lui Ivánka, în 1326, apare prima mențiune a românilor din sudul Bihorului, la acea dată voievodul român Negul s-a așezat în posesiunea Hodoș. Episcopul Dumitru Futaki a așezat români pe domeniile sale pustiite de ciumă. Din anul 1349 știm că Petru (fiul lui Stanislau), judele satului Vintere (așadar, avea și prerogative judecătorești), a obținut și un privilegiu, privind dreptul de a ține un preot român, scutit de *collecta* (impozitul) datorat episcopului (acesta a fost confirmat și de Ioan Cudar în 1386). Așezarea românilor în număr mai mare a început în anii 1340-1350. La nivelul următor, în 1366, episcopul a recompensat slujbele lui Bâlc și Bociu, fiii lui Ivan, prin acordarea statutului nobiliar. Regele Ludovic a renunțat la politica tolerantă a tatălui său față de români, prin decretul său din 1366 nu a mai acordat cnezate sau statutul nobiliar unor persoane de confesiune ortodoxă decât dacă acestea treceau la catolicism. Însă nobilii români nu au ieșit nici așa de sub autoritatea episcopului de Oradea. Posesiunile voievozilor români înnobilați (pe care românii liberi de până atunci au devenit iobagii lor) au rămas părți ale sistemului domenal al episcopului, procesele lor au fost judecate de castelanul episcopului. În 1374 Dominic Bebek, iar în 1378 Ladislau Deméni au permis ca doi voievozi români (Nicolae, fiul lui Vâlcan și Mihail, fiul lui Petru), să așeze alți români în hotarele posesiunilor Bonafalva, Toplica și Keresztényfalva, fapt care arată creșterea tendinței de creștere a populației. Demeter Futaki a negociat în mai multe rânduri cu Nicolae Alexandru, voievodul Țării Românești. E posibil ca el să fi obținut convertirea voievodului de la credința ortodoxă la cea catolică, respectiv căsătoria dintre Ladislau de Oppeln, palatinul Ungariei, și fiica lui Nicolae Alexandru din 1356.

În vremea episcopatului lui Demeter Futaki s-a accentuat tendința de convertire a schismaticilor (de ex. sârbi, români), cumaniilor, filistenilor (iașilor), tătarilor, păgânilor (lituanienilor) și a altor necredincioși. În 1351 regele Ludovic cel Mare a cerut papei, în urma convertirii popoarelor amintite, în 1351, Ludovic cel Mare a solicitat papei construirea și dotarea de biserici, a căror conducere intenționa să o încredințeze arhiepiscopului de Calocsa și altor

instituții ecleziastice din regiune. Ritmul convertirii a fost crescut de promisiunea scutirii de dijmă și a solicitării tricesimei. Uneori, însă, convertirea nu a putut fi realizată decât cu forța, în 1352 Clement al VI-lea a oferit întreaga dijmă papală a țării pentru războiul împotriva tătarilor și schismaticilor. Însuși episcopul Dumitru Futaki l-a însoțit pe rege în campania împotriva tătarilor din 1354.

Episcopii de Oradea din perioada angevină au fost preocupați înainte de toate de reînnoirea catedralei de la Oradea și de răspândirea cultului Sfântului Ladislau. În vremea lui Andrei Bátori a fost realizată reconstruirea fațadei vestice și au fost începute lucrările de alungire a corului, în timp ce Demeter Futaki a finalizat construcția corului și a construit șirul de capele din nord. Futaki a întărit și cultul sfinților regi ai Ungariei, (Sfântul Ștefan, Sfântul Emeric și Sfântul Ladislau), prin realizarea unor statui ale acestora la Oradea.

Contribuția mea personală constă în corectarea, completarea, actualizarea datelor referitoare din monografia lui Vince Bunyitay privitoare la istoria medievală a episcopatului de Oradea, având în vedere că au trecut peste 100 de ani de la redactarea acestei lucrări. În prezent există numeroase noi surse, ediții de surse, lucrări din domeniul științelor auxiliare care fac posibilă o reconstituire mai detaliată a biografiilor episcopale. Monografiile de episcopii și sintezele referitoare la prelații medievali, amintite în introducere au făcut posibilă o nouă abordare, de tip sociologic, care reprezintă, fără îndoială, un progres față de înșiruirea de date a lui Bunyitay. Am comparat activitatea prelaților orădeni, am cercetat legăturile lor cu regii, papii, ceilalți episcopi, cu capitulul de la Oradea, cu oamenii de altă naționalitate și confesiune, lucru care nu a mai fost făcut până în prezent. Următorul pas al cercetării va fi realizarea unei arhontologii a capitolului din epoca arpadiană până în 1440 (Ilona Kristóf a realizat o bază de date de la acest an până la sfârșitul Evului Mediu), conform principiilor elaborate de Norbert C. Tóth. Din păcate, nu există atât de multe date privitoare la membrii capitolului, iar deoarece canonicii sunt menționați doar după prenume, identificarea lor este extrem de dificilă. Așadar, biografiile lor nu mai pot fi reconstituite.

SURSE PRIMARE ȘI BIBLIOGRAFIE

Surse primare

AO = Nagy Imre – Tasnádi Nagy Gyula (szerk.): *Anjoukori okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis*. I–VII. Budapest, 1878–1920.

AOkI = Kristó Gyula et al. (szerk.): *Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia, 1301–1387*. I–XLIX. Budapest–Szeged, 1990–2019.

Arch. 1000–1301. = Zsoldos Attila: *Magyarország világi archontológiája 1000–1301*. História Könyvtár. Kronológiák, adattárak 11. Budapest, 2011.

Arch. 1301–1457. = Engel Pál: *Magyarország világi archontológiája 1301–1457*. Budapest, 2001. CD-ROM.

Arhiva medievală a României (www.arhivamedievala.ro)

Áldásy = Áldásy Antal: Regesták a vatikáni levéltárból. II–III. közl. In: *Magyar Történelmi Tár* 18/3 (1895).

ÁMTF = Györffy György: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*. I–IV. Budapest, 1963–1998.

ÁÚO = Wenzel Gusztáv (szerk.): *Árpádkori új okmánytár*. I–XII. Pest-Budapest, 1860–1874.

Bakács István: *Iratok Pest megye történetéhez 1002–1437. Oklevélregeszták 1002–1437*. Pest Megye Múltjából 5. Budapest, 1982.

Balogh István: A Báthori család négy oklevele. In: *Szabolcs-Szatmár-Beregi levéltári évkönyv* 13. Nyíregyháza, 1999.

Bánffy = *Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli losonczi Bánffy család történetéhez* I–II. Szerk. Varjú Elemer, Iványi Béla. Budapest, 1908–1928.

Beke Antal: A gyulafehérvári káptalan levéltára. I. közl. In: *Magyar Történelmi Tár* 3/12. (1889).

B. Halász Éva – Piti Ferenc: *Az Erdődy család bécsi levéltárának középkori oklevélregesztái 1001–1387*. Budapest–Szeged, 2019.

Bonfini, Antonio: *A magyar történelem tizedei*. Budapest, 1995.

- Bossányi = Bossányi Árpád: *Regesta supplicationum* I–II. 1342–1394. Bp., 1916–1918.
- Bónis György: *Szentszéki regeszták. Iratok az egyházi bírászkodás történetéhez a középkori Magyarországon*. A szerző hátrahagyott kéziratát gondozta és szerkesztette: Balogh Elemér. Szeged, 1997.
- Brandl, Vincenc: *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*. IX. Brno, 1875. 233.
- Cameralia = *Cameralia documenta pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungariae (1297–1536)* I–II. Feltárta, szerk. es közreadja †Lukcsics Jozsef, Tusor Péter, Fedeles Tamás. Szerkesztőtárs: Nemes Gabor. (Collectanea Vaticana Hungariae I/9–10.) Budapest–Róma, 2014.
- Corpus Juris Hungarici*. Millenniumi emlékkiadás. Szerk.: Márkus Dezső. I. köt. 1000–1526. évi törvényczikkek. Budapest, 1899.
- Csánki = Csánki Dezső: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*. I–III., V. Bp., 1890–1913. – A kapcsolódó Helynévmutató kötetet lásd: *Helynévmutató Csánki Dezső történelmi földrajzához*. Összeállította Ördög Ferenc. Budapest, 2002. – A kapcsolódó Családnévmutató kötetet lásd: *Családnévmutató Csánki Dezső történelmi földrajzához*. Összeállította Ördög Ferenc, Ollé Viktoria, Széchenyi Magdolna. Nagykanizsa–Budapest, 2018.
- C. Tóth Norbert: Az egri káptalan archontológiája 1387–1526. In: *Turul* 88 (2015).
- C. Tóth Norbert: *A székes- és társaskáptalanok prépostjainak archontológiája 1387–1437*. Subsidia ad histogram medii aevii Hungariae inquirendam 4. Budapest, 2013.
- C. Tóth Norbert: *A leleszi konvent Statutoriae sorozatának 1387–1410 közötti oklevelei*. Nyíregyháza, 2006.
- C. Tóth Norbert: *Magyarország késő-középkori főpapi archontológiája*. Győr, 2017.
- C. Tóth Norbert: *A esztergomi székes- és társaskáptalanok archontológiája 1100–1543*. Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 9. Budapest, 2019.
- C. Tóth Norbert: *A kalocsai-bácsi főegyház káptalanjainak középkori archontológiája*. Kalocsa, 2019.
- Cselebi, Evlia: *Török világutazó magyarországi utazása 1660–1664*. Budapest, 1904.

DAP = Gyéressy Béla Ágoston – Hervay Ferenc Levente: *Documenta Artis Paulinorum. A magyar rendtartomány monostorai*. I-III. Budapest 1975–1978.

DIR C. Trans = *Documente privind istoria României. C. Transilvania*. Veacul XI, XII. și XIII. Vol. I (1075–1250). Bukarest, 1951.; Veacul XIII. Vol. II. (1251–1300). Bukarest, 1952.; Veacul XIV. Vol. I. (1301–1320). Bukarest, 1953.; Veacul XIV. Vol. II. (1321–1330). Bukarest, 1953.; Veacul XIV. Vol. III. (1331–1340). Bukarest, 1954.; Veacul XIV. Vol. IV. (1341–1350). Bukarest, 1955.

Długossii, Joannis: *Historiae Polonicae*. III.

Documenta Valachorum = Fekete Nagy Antal – Makkai László: *Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia usque ad annum 1400 p. Christum*. Budapest, 1941.

DRH C. Trans = *Documenta Romaniae Historica. C. Transilvania*, Vol. X (1351-1355), ed. S. Belu, I. Dani, A. Răduțiu, V. Pervain, K. Gundisch. Bukarest, 1977.; Vol. XI (1356-1360), ed. I. Dani, A. Răduțiu, V. Pervain, K. Gundisch, S. Belu. Bukarest, 1981.; Vol. XII (1361-1365), ed. A. Răduțiu, V. Pervain, S. Belu, I. Dani, M. Wolf. Bukarest, 1985; Vol. XIII (1366-1370), ed. I. Dani, K. Gundisch, V. Pervain, A. Răduțiu, A. Rusu, S. Andea. București, 1994.; Vol. XIV. (1371-1375), ed. A. Răduțiu, V. Pervain, S. Andea, L. Gross. București, 2002.; Vol. XV. (1376-1380), ed. S. Andea, L. Gross, V. Pervain, A. Dincă. București, 2006.; Vol. XVI. (1381-1385), ed. S. Andea, L. Gross, A. Dincă. București, 2014.

DRH D. Relații = *Relații între țările române*. Vol. I (1222–1456), ed. Ș. Pascu, C. Chiodaru, K. Gündisch, D. Mioc, V. Pervain. București, 1977.

EOKm = *Erdélyi Okmánytár. Oklevelek, levelek és más írásos emlékek Erdély történetéhez. Codex diplomaticus Transsylvaniae. Diplomata, epistolae et alia instrumenta litteraria res Transsylvanas illustrantia. I. (1023–1300)*. Bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel regesztákban közzéteszi Jakó Zsigmond. Budapest, 1997; II. (1301–1339). Jegyzetekkel regesztákban közzéteszi Jakó Zsigmond. Budapest, 2004; III. (1340–1359). Regesztákban jegyzetekkel közzéteszi Hegyi Géza és W. Kovács András közreműködésével Jakó Zsigmond. Budapest, 2008.; IV. (1360–1371). Jakó Zsigmond kéziratát szerkesztette és kiegészítette Hegyi Géza W. Kovács András. Budapest, 2014.

Engel Pál – C. Tóth Norbert: *Itineraria regum et reginarum 1382–1438. Királyok és királynék itineráriumi (1382–1438)*. Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 1. Budapest 2005.

Eubel, Konrad: *Bullarium Franciscanum*. VI. Róma, 1906.

Fejér = *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. Tom. I–XI. Cura et studio Georgii Fejer. Budae, 1829–1844.

Fekete Nagy Antal: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*. IV. Trencsén. Budapest, 1941. CD-ROM.

Fraknói Vilmos: Oklevelek a pápai levéltárakból. In: *Magyar Történelmi Tár* 15/3 (1892).

Fraknói Vilmos: *Oklevéltár a magyar királyi kegyuri jog történetéhez*. Budapest, 1899.

F. Romhányi Beatrix (Főszerk.): *Kolostorok és társaskáptalanok a középkori Magyarországon* (2., javított kiadás). Budapest, 2008. CD-ROM.

Gen. 1301–1457 = Engel Pál: *Középkori Magyar genealógia 1301–1457*. Budapest, 2001. CD-ROM.

Gyöngyösi Gergely: *Arcok a magyar középkorból*. Ford.: Árva Vince, Csanád Béla, Csonka Ferenc. Budapest, 1983.

Gutheil Jenő: *Az Árpád-kori Veszprém*. Veszprém, 1977.

Haraszi Szabó Péter – Kelényi Borbála – Szögi László: *Magyarországi diákok a prágai és a krakkói egyetemeken (1348-1525)*. Magyarországi diákok a középkori egyetemeken 2. I–II. Budapest, 2016–2017.

Hayez, Anne-Marie: *Lettres communes de Grégoire XI (1370-1378)*. 3 vols. Paris, 1992-1993.

Hazai okm. = *Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius*. I–VIII. Győr-Budapest, 1865–1891.

Házi Jenő: *Sopron szabad királyi város története*. I. rész 1-7., II. rész 1-6. Sopron, 1921-1943.

HC = *Hierarchia catholica medii et recentioris aevi sive summorum pontificum, s. R. e. cardinalium, ecclesiarum antistitum series, ... e documentis tabularii praesertim Vaticani collecta, digesta, edita per Conradum Eubel*. Tom. I–III. Monasterii, 1913–1923.

- Hegyí Géza: *Az erdélyi káptalan archontológiája az Árpád- és Anjou-korban (1199-1387)*. In: Turul 92/2 (2019).
- Heltai Gáspár: *Chronica a magyaroknac dolgairól*. Pest, 1854.
- Horváth Mihály: Magyar Regesták a bécsi cs. Levéltárból 1118–1605. In: *Magyar Történelmi Tár* 9 (1861).
- Horváth Richárd: *Győr megye hatóságának oklevelei (1328-1525)*. Győr, 2005.
- Hurmuzaki = *Documente privitoare la Istoria Românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki*. I–XXI. Supl. I–II. București, 1887–1942.
- Iványi Béla: *Eperjes szabad város levéltára*. I. Szeged, 1931.
- Jakab Elek: *Oklevéltár Kolozsvár története első kötetéhez*. Buda, 1870.
- Jakó Zsigmond: *Bihar megye a török pusztítás előtt*. Budapest, 1940.
- Jakó Zsigmond: *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei* I. (1289–1484). Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 17. Budapest, 1990.
- Janus Pannonius összes munkái*. Közrebocsátja V. Kovács Sándor. Budapest, 1987.
- Johannes de Thurocz: *Chronica Hungarorum*. I. Textus. Ed. Elisabeth Galántai – Julius Kristó. Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum. Ser. Nova VIII. Budapestini, 1985.
- Joannis de Czarnkow: *Chronicon Polonorum*. In: *Monumenta Poloniae Historica*. Ed.: August Bielowski. Tom. II. Lwów, 1852.
- Karácsonyi János: *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig*. I–III. Budapest, 1900–1904.
- Karácsonyi János: *A hamis, hibáskeltő és keltezetlen oklevelek jegyzéke 1400-ig: A Történelmi Tár 1908 évi számában megjelent "pótlások ..." -kal kiegészítve*. A kötetet írta és az előszót szerkesztette Koszta László. Szeged, 1988.
- Kállay = *A nagykállói Kállay-család levéltára. Az oklevelek és egyéb iratok kivonatai* I–II. (A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság kiadványai 1–2.) Budapest, 1943.
- Károlyi = *Codex diplomaticus comitum Károlyi de Nagy-Károly. A nagykárolyi gróf Károly-család oklevéltára* I–V. S. a. r. Géresi Kálmán. Budapest, 1882–1897.

Kelényi Borbála – Haraszti Szabó Péter: *Magyarországi diákok francia, angol, itáliai és német egyetemeken a középkorban (1100-1526)*. Magyarországi diákok a középkori egyetemeken 3. Budapest, 2019.

KMTL = Kristó Gyula (Főszerk.), Engel Pál és Makk Ferenc (Szerk.): *Korai magyar történeti lexikon. (9–14. század)*. Budapest, 1994.

Kolozsvári Állami Levéltár (Arhivele Naționale ale României – Cluj).

Kubinyi Ferencz: *Oklevelek hontvármegyei magán-levéltárakból*. Diplomatarium Hontense. I. Budapest, 1888.

Laurent, Marie-Hyacinthe et autres (Ed.): *Lettres communes de Urbain V (1362-1370)*. 13 vols. Paris, 1954-1989.

Magyar Simplicissimus (Szerk.: Turóczi-Trostler József). Budapest, 1956.

Makkai László – Mezey László: *Árpád-kori és Anjou-kori levelek (XI-XIV). század*. Budapest, 1960.

Marczali Henrik: *Enchiridion fontium historiae Hungarorum. A magyar történet kútjőinek kézikönyve*. Budapest, 1902.

MES = *Monumenta ecclesiae Strigoniensis* I–III. Collegit et edidit Ferdinandus Knauz, Ludovicus Crescens Dedek. Strigonii, 1874–1924. – IV. Ad edendum praeparaverunt Gabriel Dreska, Geysa Erszegi, Andreas Hegedűs, Tiburcius Neumann, Cornelius Szovak, Stephanus Tringli. Strigonii–Budapestini, 1999.

MNL OL DL DF = *Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai Levéltár, illetve Diplomatikai Fényképgyűjtemény*.

<https://www.monasterium.net/mom/home> – Virtuális levéltár

Moines Benedictines: *Regestum Clementis Papae V (1305–1314)*. 8 vols. Romae, 1885.

Mollat, Guillaume (Ed.): *Lettres communes de Jean XXII (1316–1334)*. 16 vols. Paris, 1904–1947.

Mon. Vat. Hun. = *Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia*. – I/1. Rationes collectorum pontificorum in Hungaria. 1281–1375. – I/2. Acta legationis cardinalis Gentilis 1307–1311. – I/3–4. Bullae Bonifacii IX. P. M. 1389–1396, 1396–1404. – I/5. Liber confraternitatis Sancti spiritus de Urbe, 1446–1523.

Mon. Vespr. = *Monumenta Romana episcopatus Vesprimiensis. A veszprémi püspökség római oklevéltára* I–IV. Közrebocsátja a Római Magyar Történeti Intézet. Budapest, 1896–1908. CD-ROM.

Mon. Vat. Slov. III/2. = *Monumenta Vaticana Slovacie. Tomus III. Registra Vaticana ex actis Clementis papae VI. res gestas Slovacas illustrantia. Vol. 2. (1342-1352) Ad edendum praeparavit* Milos Marek. Trnavae- Romae, 2010.

Nagy Balázs (ford.): *IV. Károly császár önéletrajza*. Budapest, 2010.

Nagyvárad Állami Levéltár (Direcția Județeană Bihor a Arhivelor Naționale)

Oláh Miklós: *Hungaria*. Budapest, 1985.

RA = *Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica. Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke*. I–II. Szerk. Szentpetery Imre – Borsa Ivan. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forraskiadványok 9., 13.) Bp., 1923–1987.

Rábik, Reg. Suppl. = *Monumenta Vaticana Slovaciae II. Registra supplicationum ex actis pontificum Romanorum res gestas Slovacas illustrantia. Volumen 1. (1342-1415) Ad edendum praeparavit* Vladimír Rábik. Trnavae- Romae, 2009.
Reg. Slov. = Vincent Sedlák: *Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae*. I–II. Bratislava, 1980–1987.

Schedius Lajos: *Zeitschrift von und für Ungarn*. V. Pest, 1804.

Schematismus Historicus Venerabilis Cleri Dioecesis Magno-Varadiensis Latinorum. Reprint. Nagyvárad, 2010.

Schematismus Strigoniensis. Az esztergomi főegyházmegye névtára és évkönyve. Esztergom, 1982.

Slovenský národný archív

Smičiklas = *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* I–XV. Collegit et digessit Tade Smičiklas. Zagrabiae, 1904–1934.

SRH = *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum*. Ed. Emericus Szentpetery. Az utószót és bibliográfiát összeállította, valamint a Függelékben közölt írásokat az 1. kiadás anyagához illesztette és gondozta Szovák Kornél és Veszprémy László. Budapest, 1937-1938 [Reprint: 1999].

Štátny archív v Prešove, Špecializované pracovisko Spišský archív v Levoči

Szabó Károly (közli): Az erdélyi muzeum oklevelei. In: *Magyar Történelmi Tár* 3/12 (1889).

Szalárdi János: *Siralmas Magyar Krónikája* (Kiadta: Szakály Ferenc). Budapest, 1980.

Szamosközy István: *Erdély története (1598-1599, 1603)*. Budapest, 1981.

Székely okl. = Szabó Károly – Szádeczky Lajos – Barabás Samu: *Székely oklevéltár I–VIII*. Kolozsvár – Budapest. 1872–1934.

Statutumok = *A váradi káptalan legrégebbi statutumai*. Közreadja: Bunyitay Vince. Nagyvárad, 1886.

Szovák Kornél – Veszprémy László (Szerk.): *Képes krónika. Millenniumi magyar történelem – Források*. Budapest, 2004.

Täutu, Aloysius L. (Ed.): *Fontes. Series III. Volumen IX. Acta Clementis papae VI (1342–1352)*. Vatican, 1960.

Täutu, Aloysius L. (Ed.): *Fontes. Series III. Volumen XII. Acta Gregorii Papae XI (1370–1378)*. Vatican, 1966.

Theiner = *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia maximam partem nondum edita ex tabulariis Vaticanis deprompta*, collecta ac serie chronologica disposita ab Augustino Theiner. Tom. I–II. Romae, 1859–1860.

Thuróczy János - Rogerius mester: *A magyarok krónikája - Siralmas ének. Millenniumi magyar történelem – Források*. Budapest, 2001.

UGDS = *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*. Bd. I–VII. Von Franz Zimmermann, Carl Werner, Georg Müller, Gustav Gündisch, Herta Gündisch, Konrad G. Gündisch, Gernot Nussbacher. Hermannstadt, 1892–1991.

Vásárhelyi Judit (Szerk.): *Szenczi Molnár Albert válogatott művei*. Budapest, 1976.

Veress Endre: *Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai (1221–1864)*. Budapest, 1941.

Veszpr. Reg. = Kumorovitz L. Bernát: *Veszprémi regeszták (1301–1387)*. Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 2. Budapest, 1953.

- Vidal, Jean-Marie (Ed.): *Lettres communes de Benoît XII (1334-1342)*. 3 vols. Paris, 1903-1911.
- Wenzel, Dipl. Eml. = Wenzel Gusztáv: *Magyar diplomacziái emlékek az Anjoukorból. Acta extera Andegavensia*. I–III. Budapest, 1874–1876.
- Zichy = *Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vásonkeö. A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára*. I–XII. Szerk. Nagy Imre, Nagy Ivan, Veghely Dezső, Kammerer Ernő, Dőry Ferenc es Lukcsics Pal. Budapest, 1871–1931.
- ZsO = *Zsigmondkori oklevéltár*. I–XIII. (1387–1426) Összeállította Mályusz Elemér, Borsa Iván, C. Tóth Norbert, Neumann Tibor, Lakatos Balint, Mikó Gabor. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forraskiadványok 1., 3–4., 22., 25., 27., 32., 37., 39., 41., 43., 49., 52. és 55.) Budapest, 1951–2017.

Bibliografie

- Adriányi Gábor: *Geshichte der katolischen Kirche in Ungarn*. Böhlau, Köln–Weimar–Wien, 2004.
- Almási Tibor: Záh Felicián ítéletlevele. In: *Aetas* 15/1-2 (2000).
- Áldásy Antal: *A nyugati nagy egyházszakadás története VI. Orbán haláláig 1378-1389*. Budapest, 1896.
- Bakács István: *Hont vármegye Mohács előtt*. Budapest, 1971.
- Balogh István: *Debrecen*. Budapest, 1958.
- Balogh Jolán: *Márton és György kolozsvári szobrászok*. I–II. közlemény. Kolozsvár, 1934.
- Balogh Jolán: *Varadinum – Várad vára*. Művészettörténeti Füzetek 13/1–2. Budapest, 1982.
- Bateljja, Juraj – Dobronić, Lelja – Kolarić, Juraj: *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*. Zagreb, 1995.
- Batthyány Ignác (Szerk.): *Acta et scripta s. Gerardi cum serie episcoporum Chanadiensium*. Gyulafehérvár, 1790.
- Bálint István János (Válogatta és szerkesztette): *Boldog Várad*. Budapest, 1992.
- Bálint Sándor – Barna Gábor: *Búcsújáró magyarok*. Budapest, 1994.
- Bálint Sándor: *Ünnepi kalendárium*. I–II. Budapest, 1998.

Bánk József (Szerk.): *Győregyházmegyei almanach / Schematismus Dioecesis Jauriensis*. Győr, 1968.

Bánk József (Szerk.): *Váci egyházmegyei almanach*. I. Vác, 1970.

Bánóczy József: *Szent László lovasszobra Nagyváradon*. Különnyomat az Alexander-Emlékkönyvből. Budapest, é. n.

Bárány Attila: Magyarország és a kései kereszties hadjáratok. In: *Magyarország és a kereszties háborúk. Lovagrendek és emlékeik*. Szerk.: Laszlovszky József – Majorossy Judit – Zsengellér József. Gödöllő, 2006.

Bárány Attila: Debreceni Dózsa küzdelme a bihari oligarchákkal. In: Bárány Attila – Papp Klára – Szálkai Tamás (szerk.): *Debrecen város 650 éves*. Debrecen, 2011.

Beke Margit (Szerk.): *Esztergomi érsekek 1000–2003*. Budapest, 2003.

Bertényi Iván: *Magyarország az Anjouk korában*. Budapest, 1987.

Bertényi Iván: *Nagy Lajos király*. Budapest, 1989.

Bertényi Iván: *A tizennegyedik század története*. Budapest, 2000.

Békefi Remig: *A káptalani iskolák története Magyarországon 1540-ig*. Budapest, 1910.

Bélfenyéri Tamás-János: Fehér barátok a középkori Magyarországon. A várad-kápolnai vikariátus és perjelségei (2). In: *Keresztény Szó* 26/10 (2015).

Bélfenyéri Tamás: A fugyivásárhelyi Szent Jeromos pálos monostor. In: *Keresztény Szó* 27/1 (2016).

Bélfenyéri Tamás: *A várad-i püspökség koldulórendi kolostorai a középkorban*. Partiumi füzetek 84. Nagyvárad, 2016.

Bélfenyéri Tamás: Bátori András, az utolsó káptalan által megválasztott várad-i püspök (1329–1345). In: Fábíán Laura, Uhrin Dorottya, Farkas Csaba, Ribí András (Szerk.): *Micae mediaevales VI. Fiatal történészek dolgozatai a középkori Magyarországról és Európáról*. Budapest, 2017. 15–34.

Bélfenyéri Tamás: „Vir vite laudabilis”. I. Imre (1297–1317), az utolsó Árpád-kori váradi püspök. In: Tötös Áron (Szerk.): *Fejezetek Erdély történetéről. Studia Historica Transylvaniae 1.* Nagyvárad, 2018. 175–190.

Bélfenyéri Tamás: Dumitru Futaki (1345-1372), episcopul „lacom”? Demetrius, Dei et Apostolice Sedis gratia, episcopus ecclesie Waradiensis. In: *Anuar Acta Musei Varadiensis.* Oradea, 2018.

Bélfenyéri Tamás: Ioan Cudar, episcop de Oradea (1383–1395), ultimul episcop angevin. In: *Anuar Acta Musei Varadiensis II.* Oradea, 2019. 47–56.

Bélfenyéri Tamás: Várad egyházi társadalma Károly Róbert korában a pápai tiizedszedők számadásai tükrében. In: Fedeles Tamás – Hunyadi Zsolt (Szerk.): *Szent Márton és Benedek nyomában. Tanulmányok Koszta László emlékére.* Fontes et Libri 3. Szeged–Debrecen, 2019. 77–97.

Blazovich László – Géczi Lajos: *A Telegdiék pere 1568-1572.* Dél-Alföldi évszázadok 6. Szeged, 1995.

Blazovich László: A tárcaféi főesperesség megszervezése. In: *Demográfia, jog és történelem. Válogatott tanulmányok.* (Szerk. Antal Tamás). Dél-Alföldi évszázadok 31. Szeged, 2013.

Bodor Imre, Fügedi Erik, Takács Imre: *A középkori Magyarország főpapi pecsétjei a Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutató Csoportjának pecsétmásolat-gyűjteménye alapján.* Budapest, 1984.

Borcea, Liviu: *Bihar medieval: oameni, așezări, instituții.* Oradea, 2005.

Borcea, Liviu – Gorun, Gheorghe (Szerk.): *Istoria orașului Oradea.* Ediția a II-a. Oradea, 2007.

Borovszky Samu: Bihar vármegye és Várad. In: *Magyarország vármegyéi és városai.* Budapest, 1901.

Bónis György: *A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon.* Budapest, 1971.

Bunyitay Vince: A váradi ősz székesegyház. In: *Archaeologiai Közlemények* 13/2 (1879). 7–32.

Bunyitay Vince: *Biharmegye oláhjai és a vallásunio.* Budapest, 1882.

Bunyitay Vince: *A váradi püspökség története alapításától a jelenkorig*. I–III. Nagyvárad, 1883–1884.

Bunyitay Vince: *Szent László király emlékezete*. Budapest, 1892.

Buzás Gergely – Kovács Olivér: *I. Károly sírja: egy lépés hiányzik csak az azonosításhoz*. (www.archeologia.hu)

Buzás Gergely – Kovács Olivér: *I. Lajos temetkezése: azonosítható volna a király maradványa*. (www.archeologia.hu)

Csemegi József: A váradi szobortöredék. 1360–1370. In: *Antiquitas Hungarica* 2 (1948).

Csemegi József, Hol állott egykor Szent László nagyváradi lovasszobra? In *Antiquitas Hungarica* 2 (1948).

Csoma József: *Magyar nemzetségi címerek*. Budapest, 1904.

Csukovits Enikő: Bűn és bűnhődés. Vezeklő zarándoklatok a középkori Magyarországon. In: *Századok* 136 (2002). 303–326.

Csukovits Enikő: *Középkori magyar zarándokok*. Budapest, 2003.

Csukovits Enikő: *Az Anjouk Magyarországon I. I. Károly és uralkodása (1301–1342)*. Budapest 2012.

Csukovits Enikő: A magyar bárók műveltsége az Anjou-korban. In: Zsoldos Attila (Szerk.): *Nagyvárad és Bihar az Anjou-korban*. Tanulmányok Biharország történetéről 5. Nagyvárad, 2018. 111–128.

Csukovits Enikő: *Az Anjouk Magyarországon II. I. (Nagy) Lajos és Mária uralma (1342–1395)*. Budapest, 2019.

Csukovits Enikő: Az Anjou elit új generációi. In: Csukovits Enikő (Szerk.): *Az Anjou-kor hatalmi elitje*. Budapest, 2020. 109–131.

C. Tóth Norbert: Az 1395-ös lengyel betörés. (A lengyel–magyar kapcsolatok egy epizódja). In: *Honoris causa. Tanulmányok Engel Pál emlékére*. Szerk. Neumann Tibor – Ráczy György.

- Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 40. *Analecta Mediaevalia* III. Budapest–Piliscsaba, 2009. 447–485.
- C. Tóth Norbert, Királynőből királyné. Mária és Zsigmond viszonya a források tükrében. In: *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica* 132. (2011). 59–71.
- C. Tóth Norbert: Mária királyné és udvara. In: Zsoldos Attila (Szerk.): *Nagyvárad és Bihar az Anjou-korban*. Tanulmányok Biharország történetéről 5. Nagyvárad, 2018. 183–258.
- C. Tóth Norbert: Préposti méltóság: pásztorbot a „zsebben”? (Kikből lettek egyháznagyok a Zsigmond-korban?) In: Fedeles Tamás – Hunyadi Zsolt (Szerk.): *Szent Márton és Benedek nyomában. Tanulmányok Koszta László emlékére*. *Fontes et Libri* 3. Szeged–Debrecen, 2019. 113–128.
- De Cevins, Marie-Madeleine: *Az Egyház a késő-középkori magyar városokban*. Budapest, 2003.
- Demkó Kálmán: *A magyar orvosi rend története tekintettel a gyógyászati intézmények fejlődésére Magyarországon a XVIII. század végéig*. III. A vegyes házakból származott királyok kora. 1301–1526. Budapest, 1894.
- Dercsényi Dezső: *Nagy Lajos kora*. Budapest, 1990.
- Dincă, Adinel: Vicarii generali ai episcopului Transilvaniei în secolul al XIV.-lea. Considerații generale. In: *Anuarul Institutului de Istorie «G. Barițiu» din Cluj-Napoca*. Tom. XLVII. Cluj-Napoca, 2008. 29–42.
- Dincă, Adinel Ciprian: *Instituția episcopală latină în Transilvania medievală (sec. XI/XII–XIV)*. Cluj-Napoca, 2017.
- Dudás Gyula (szerk.): *Bács-Bodrogh vármegye egyetemes monográfiája*. I. Zombor, 1896.
- Dümmerth Dezső: *Az Anjou-ház nyomában*. Budapest, 1982.
- Emődi Tamás: Előzetes jelentés a váradi konventuális ferencrendi kolostor kutatásáról. In: Haris Andrea (Szerk.): *Koldulórendi építészet a középkori Magyarországon – Tanulmányok*. Budapest, 1994. 395–408.
- Emődi Tamás: Mănăstirea franciscanilor conventuali din Oradea. In: *Ars Transsilvaniae* VII (1997). 61–90.

- Engel Pál: Az ország újraegyesítése. I. Károly küzdelmei az oligarchák ellen (1310–1323). In: *Századok* 122 (1988). 89–146.
- Engel Pál: A 14. századi magyar pénztörténet néhány kérdése. In: *Századok* 124 (1990). 25–93.
- Engel Pál – Kristó Gyula – Kubinyi András: *Magyarország története 1301–1526*. Budapest, 1998.
- Entz Géza: *A gyulafehérvári székesegyház*. Budapest, 1958.
- Entz Géza: A debreceni Szent András-templom. In: Szöllősi Gyula (Szerk.): *Hajdú-Bihar műemlékei, irodalmi emlékhelyei, népművészete*. Debrecen, 1972.
- Erdélyi László – Sörös Pongrác (Szerk.): *A Pannonhalmi Szent-Benedek-Rend története II*. Budapest, 1903.
- Erdő Péter: *Egyházjog a középkori Magyarországon*. Budapest, 2001.
- Favier, Jean: *Les papes d'Avignon*. Paris, 2006.
- Fedeles Tamás: *A pécsi székeskáptalan személyi összetétele a késő középkorban (1354–1526)*. Tanulmányok Pécs Történetéből 17. Pécs, 2005.
- Fedeles Tamás – Sarbak Gábor – Sümegei József (Szerk.): *A pécsi egyházmegye története I. A középkor évszázadai (1009-1543)*. Pécs, 2009.
- Fedeles Tamás: „Ad visitandumque sepulchrum sanctissimi regis Ladislai” Várad kegyhelye a késő középkorban. In: Bagi Dániel – Fedeles Tamás – Kiss Gergely (Szerk.): „Köztes-Európa” vonzásában. *Ünnepi tanulmányok Font Márta tiszteletére*. Pécs, 2012. 163–182.
- Fedeles Tamás: „Isten nevében utazunk”. *Zarándokok, búcsújárás, kegyhelyek a középkorban*. Pécs, 2015.
- Fedeles Tamás: „Petrus Stephani collector apostolicus”. In: Tusor Péter, Szovák Kornél, Fedeles Tamás – Szerk.: *Magyarország és a római Szentszék II. Vatikáni magyar kutatások a 21. században*. Collectanea Vaticana Hungariae I/15. Budapest–Róma, 2017.
- Fedeles, Tamás: Az uralkodó, a Szentszék és a magyar főpapok Luxemburgi Zsigmond korában. In: *Mesterek és Tanítványok 2. Tanulmányok a bölcsészet- és társadalomtudományok területéről*. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Tudományos Diákköri Tanácsa, Pécs, 2018. 81–146.

- Fejérpataky László: Pápai adószedők Magyarországon a XIII. és XIV. században. In: *Századok* 21 (1887). 493–517., 589–609.
- Fekete Lajos: A gyógytan a régi magyaroknál. In: *Századok* 8 (1874). 380–395., 477–491.
- Ferenczi Sándor: *A Gyulafehérvári (Erdélyi) Főegyházmegye Történeti Papi Névtára*. Budapest–Kolozsvár, 2009.
- Fleisz János: *Nagyvárad várostörténete. Kismonográfia*. Nagyvárad, 2011.
- Font Márta – Fedeles Tamás – Kiss Gergely – Raffayné Kálsecz Kata: *Magyarország kormányzati rendszere (1000–1526). Egyetemi tankönyv*. Pécs, 2007.
- Fraknói Vilmos: *Henckel János, Mária királyné udvari papja*. Pest, 1872.
- Fraknói Vilmos: *A szekszárdi apátság története*. Budapest, 1879.
- Fraknói Vilmos: Várad Péter kalocsai érsek élete. In: *Századok* 17 (1883). 489–514., 729–749., 825–843.
- Fraknói Vilmos: *A Magyar Királyi Kegyúri Jog Szent Istvántól Mária Teréziáig*. Budapest, 1895.
- Fraknói Vilmos: Mátyás király magyar diplomatái. In: *Századok* 33 (1899). 1–8., 291–309., 773–787., 869–878.
- Fraknói Vilmos: *Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római szent-székkal*. I. Budapest, 1901.
- Fraknói Vilmos: *Egyháznagyok a magyar középkorból*. Budapest, 1916.
- F. Romhányi Beatrix: A középkori egyházi intézmények gazdálkodása. In: Ferenczi László – Laszlovszky József – Szabó Péter (szerk.): *Magyar középkori gazdaság- és pénztörténet. Jegyzet és forrásgyűjtemény*. Budapest, 2007.
- Fügedi Erik: A XV. századi magyar püspökök. In: *Történelmi Szemle* 8 (1965). 477–498.
- Fügedi Erik: *A XV. századi magyar arisztokrácia mobilitása*. Budapest, 1970.
- Fügedi Erik: *Ispánok, bárók, kiskirályok. A középkori magyar arisztokrácia fejlődése*. Budapest, 1986.
- Fügedi Erik: *„Könyörülj bánom, könyörülj...”* Budapest, 1986.

- Gams, Pius Bonifac OSB: *Series episcoporum Ecclesiae Catholicae quotquot innotuerunt a Beato Petro apostolo*. Regensburg, 1873.
- Gaudemet, Jean: *Le gouvernement de l'Eglise a l'époque classique. Le gouvernement local* (Histoire du droit et des institutions de l'Eglise en Occident, 11/8., Ed. Le Bras, G., Gaudemet, J.) Paris, 1979.
- Gánóczy Antal: *Episcopi Varadinenses fide diplomatum concinnati*. I-II. Viennae, 1776.
- Gergely Jenő: *A pápaság története*. Budapest, 1982.
- Glatz Ferenc (szerk.): *A magyar történelem kronológiája. A kezdetektől 1541-ig*. Budapest, 2010.
- G. Tóth Péter: *A csanádi székeskáptalan személyi összetétele a késő-középkorban (1354–1526)*. Doktori értekezés. Szeged, 2014.
- Guillemain, Bernard: *Les papes d'Avignon (1309–1376)*. Paris, 2011.
- Guzsik Tamás: *A pálos rend építészete a középkori Magyarországon*. Budapest 2003.
- Gyalókey Jenő: A nagyváradi királyszobrok helyéről. In: *Archaeológiai Értesítő* U32 (1912). 43–60.
- Gyalókey Jenő: A nagyváradi várban 1911–1912-ik évben folyt ásatások eredménye. In: *Biharvárad* 1 (1913).
- Halász Éva: Anjou István hercegsége. In: *Fons* 12 (2005).
- Henszlmann Imre: Jelentés a nagyváradi felfedezésről. In: *Archeologiai Értesítő* U1 (1881).
- Hermann Egyed: *A katolikus egyház története Magyarországon 1914-ig*. Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae I. München, 1973.
- H. Kolba Judit: Szent László és az első nagyváradi székesegyház. In: *Szent László városa*. Budapest, 1992. 9–24.
- Hodinka Antal: *Tanulmányok a bosnyák-diakóvári püspökség történetéből*. Budapest, 1898.
- Holban, Maria: *Din cronica relațiilor româno-ungare în secolele XIII–XIV*. Bukarest, 1981.
- Horváth Illés: Szent László fejerekllyetartói. In: *Egyháztörténeti Szemle* XIX/3 (2018). 3–20.
- Horváth Jenő: *Várad freskó. Nagyvárad története*. Budapest, 1940.

Hradszky, Josephus: *Initia progressus ac praesens status Capituli ad sanctum Martinum E.C. de Monte Scepusio*. Szepesváralja, 1901.

Ilea Ana: Documente referitoare la voievozii români din Bihor în secolul al XIV.-lea. In: *Crisia* XVII (1987). 243–248.

Ipolyi Arnold: Magyar ereklyék. In: *Archaeológiai Közlemények* 3 (1863).

Jaczkó Sándor: Debrecen középkori egyházi állapota és vallási élete. In: Bárány Attila, Papp Klára, Szálkai Tamás (Szerk.): *Debrecen város 650 éves. Várostörténeti tanulmányok*. Debrecen, 2011. 267–279.

Jakó Zsigmond: Várad helye középkori könyvtártörténetünkben. In: Uő.: *Írás, könyv, értelmiség (Tanulmányok Erdély történelméhez)*. Bukarest, 1976. 138–168.

Jakó Zsigmond: *A kolozsmonostori apátság és hiteleshelyi jegyzőkönyvei a szekularizációig*. Budapest, 1990.

Jakó Zsigmond: Az erdélyi püspökség középkori birtokairól. In: Rác István (Szerk.): *Szabó István emlékkönyv*. Debrecen, 1998. 105–115.

Jakó Zsigmond: Könyvtárügy a középkori Váradon. In: Ittész Gábor és Kiséry András (Szerk.): *Míves semmiségek. Tanulmányok Ruttkay Kálmán 80. születésnapjára*. Piliscsaba, 2002. 415–422.

Jakubinyi György: *Romániai katolikus, erdélyi protestáns és izraelita vallási archontológia*. Kolozsvár, 2010.

Jékely Zsombor: A korai Szent László-ciklusok narratív rendszere és előképei. In: Kerny Terézia, Mikó Árpád, Smohay András (Szerk.): *Szent László kora és kultusza. Tanulmánykötet Szent László tiszteletére*. Székesfehérvár, 2019. 78–101.

Juhász Kálmán: *A csanádi székeskáptalan a középkorban (1030-1552)*. Makó, 1941.

Juhász Kálmán: *A csanádi püspökség története*. III. (1307–1386). Csanádvármegyei könyvtár 40. Makó, 1946.

Juhász Kálmán: *A csanádi püspökség története*. IV. (1386–1434). Csanádvármegyei könyvtár 41. Makó, 1947.

Juhász Kálmán: Ein italienischer Arzt als ungarischer Bischof (†1348). In: *Zeitschrift für katholische Theologie* 80/4 (1958). 567–579.

- Karácsonyi János: Két váradi püspök vezetékneve. In: *Turul* 21 (1903). 106–110.
- Karácsonyi János: *Magyarország egyháztörténete főbb vonásaiban 970-től 1900-ig*. Nagyvárad, 1915.
- Karácsonyi János: *Szt. Ferencz rendjének története Magyarországon 1711-ig*. I–II. Budapest, 1923–1924.
- Karácsonyi János: *Szent László király élete*. Budapest, 1926.
- Kardos Tibor: Magyar tárgyú fejezetek Giovanni da Ravenna emlékiratában. In: *Egyetemes Philologiai Közlöny* 60 (1936). 284–297.
- Katona Tamás (Szerk.): *László király emlékezete*. Budapest, 1977.
- Katus László: *Európa története a középkorban*. Pécs, 2014.
- Kádár Tamás: A középkori magyar királyi és kormányzói családok tagjainak elhalálozási és temetési időpontjai valamint helyei 1301-1541 között. In: *Fons* 18/1 (2011). 25–53.
- Keresztury, Josephus Aloysius: *Compendiaria Descriptio foundationis et vicissitudinum episcopatus et capituli M. Varadiensis*. I–II. Magno-Varadini, 1806.
- Kerny Terézia: Királyi temetkezések a váradi székesegyházban. In: Kerny Terézia (Szerk.): *Váradi kőtöredékek. Szobortöredékek, építészeti faragványok, síremlékek az egykori Biharvármegyei és Nagyvárad Múzeum gyűjteményéből*. Budapest, 1989. 159–167.
- Kerny Terézia: Szent László király ereklyetartó mellszobra. In: *Sigismundus rex et imperator. Művészet és kultúra Luxemburgi Zsigmond korában (1387–1437)*. (Kiállítási katalógus. Budapest, Szépművészeti Múzeum, 2006. március 18 – június 18., Luxemburg, Musée National d’Histoire et d’Art, 2006. július 13–október 15.) Szerk. Takács Imre, Jékely Zsombor, Papp Szilárd és Poszler Györgyi közreműködésével. Mainz, 2006.
- Kerny Terézia: Szent László és a magyar szentek tisztelete Dalmáciában I. Lajos uralkodása idején. In: *Ars Hungarica* 36/1-2 (2008). 5–54.
- Kerny Terézia: Szent László tisztelete és ikonográfiája a XIII. században. In: Kerny Terézia, Mikó Árpád, Smohay András (Szerk.): *Szent László kora és kultusza. Tanulmánykötet Szent László tiszteletére*. Székesfehérvár, 2019. 68–77.

Kertész, Balázs: A koldulórendek megtelepedése az "ország közepén". In: Csurgai Horváth József (Szerk.): *Az első 300 év Magyarországon és Európában. A Domonkos-rend a középkorban*. Székesfehérvár, 2017. 9–31.

Kiss Gábor: A conservatores hivatala, mint a pápai küldöttbíráskodás sajátos megjelenése az érett középkorban. In: *Fons* 22/1 (2015). 91–102.

Kiss Gergely: Les légats pontificaux en Hongrie au temps des rois Angevins (1298-1311). In: Zoltán Kordé - István Petrovics (dir.): *La diplomatie des états Angevins aux XIIIe et XIVe siècles*. Accademia d'Ungheria Istituto Storico « Fraknoi » – Dipartimenti di Storia Ungherese del Medioevo e della Prima Età Moderna Università degli Studi di Szeged, Róma–Szeged, 2010. 101–116.

Kiss Gergely: VIII. Bonifác es Magyarország (1290–1303). A pápai hatalmi legitimációs elképzelések es kormányzat összefüggései. In: *Századok* 152/6 (2018). 1353–1376.

Kiss Gergely: Altegradus de Cataneis de Lendenaria. Egy legátusi ügyhallgató a 14. század eleji Magyarországon. In Uő (Szerk.): *Varietas delectat. A pápai-magyar kapcsolatok sokszínűsége a 11–14. században*. Pécs, 2019. 167–173.

Kiss Tamás (Szerk.): *A Győri Egyházmegye ezer éve*. Győr, 2000.

Klaniczay Gábor: *Az uralkodók szentsége a középkorban. Magyar dinasztikus szentkultuszok és európai modellek*. Budapest, 2000.

Klaniczay Gábor: A Szent László-kultusz kialakulása. In: Zsoldos Attila (Szerk.): *Nagyvárad és Bihar a korai középkorban*. Nagyvárad, 2014. 7–39.

Kollányi Ferenc: *Esztergomi kanonokok 1100-1900*. Esztergom, 1900.

Komáromy András: Dózsa nádor és a Debreczeni család. In: *Turul* IX (1891). 67–78.

Kormányos László: *Nagyvárad krónikája*. Nagyvárad, 2019.

Kosztai László: A bihari püspökség alapítása. In: Zsoldos Attila (Szerk.): *Nagyvárad és Bihar a korai középkorban*. Tanulmányok Biharország történetéről 1. Nagyvárad, 2014. 41–80.

Kosztai László: Az 1306-os pécsi püspökválasztás. Megjegyzések a pécsi püspökség 14. század eleji archontológiájához”. In: *Acta Universitatis Szegediensis / Acta Historica* 98 (1993). 37–51.

Kovács Béla: Studensek, magisterek, doctorok. In: *Archívum – A Heves Megyei Levéltár közleményei* 11 (1983). 5–41.

Kovács Béla: *Az egri egyházmegye története 1596-ig*. Eger, 1987.

Kovács Mihai: „Semper meliora prospiciuntur et utiliora attenduntur”. Monoszló nb. Péter erdélyi püspöktársadalmi és politikai kapcsolatai. In: *Erdélyi Múzeum* 77/1 (2015). 1–13.

Kovács Mihai: Csete Lőrinc, László vajda és az erdélyi egyház kapcsolata egy kiadatlan oklevél tükrében. In: *Turul* 89/3 (2016). 91–97.

Köblös József: *Az egyházi középréteg Mátyás és a Jagellók korában*. Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 12. Budapest, 1994.

Körmendy Kinga: Literátusok, magiszterek, doktorok az esztergomi káptalanban. In: Fügedi Erik (Szerk.): *Művelődéstörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Budapest, 1986. 176–202.

Körmendy Kinga: *Studentes extra regnum. Esztergomi kanonokok egyetemjárása és könyvhasználata 1183–1543*. Budapest, 2007.

Kristó Gyula – Makk Ferenc: *Károly Róbert emlékezete*. Budapest, 1988.

Kristó Gyula: I. Károly király harcai a tartományurak ellen (1310-1323). In: *Századok* 137 (2003). 297–347.

Kristó Gyula – Valaczkai László: Ottó. In: Kristó Gyula (szerk.): *Magyarország vegyes házi királyai*. Szeged, 2003. 15–22.

Kristó Gyula: Károly Róbert családja. In: *Aetas* 20/4 (2005). 14–28.

Kristóf Iona: *Egyházi középréteg a késő középkori Váradon (1440–1526)*. Pécs, 2014.

Kubinyi András: Mátyás király és a magyar püspökök. In: Uő: *Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon*. Budapest., 1999. 69–86.

Kumorovitz L. Bernát: *Idősb Erzsébet királyné építkezéseinek történetéhez*. In: *Tanulmányok Budapest múltjából* 17. (1966). 9–24.

Kumorovitz L. Bernát: Óbuda 1355. évi felosztása (I. Lajos király és Erzsébet anyakirályné 1355. augusztus 17-i és 1356. október 17-i oklevele). In: *Budapest Régiségei* 24/1. (1976). 279–302.

Kurcz Ágnes (Szerk.): *László király emlékezete*. Budapest, 1977.

Küküllei János: *Lajos király krónikája - Névtelen szerző: Geszta Lajos királyról. Millenniumi magyar történelem – Források*. Budapest, 2000.

Labanc Peter: *Spišskí prepošti do roku 1405*. Trnava-Kraków, 2011.

Labanc Péter: Dominikus, Bischof von Cenad (1360–1373) und Oradea (1373–1374), und sein Wirken vor der Bischofsweihe. In: *Transylvanian Review* 26/3 (2017). 80–93.

Leskó József: *Adatok az egri egyházmegye történetéhez*. Eger, 1907.

Lupescu Makó Mária: Benedek, az erdélyi egyházmegye első szerzetespüspöke. In: Csurgai Horváth József (Szerk.): *Az első 300 év Magyarországon és Európában. A Domonkos-rend a középkorban*. Székesfehérvár, 2017. 277–294.

Magyar Zoltán: A Kolozsvári testvérek váradi királyszobrai. In: *Századok* 129 (1995). 1155–1166.

Magyary-Kossa Gyula: *Magyar orvosi emlékek. Értekezések a magyar orvostörténelem köréből* 3. Budapest, 1931.

Maléth Ágnes: *I. Károly és a pápaság kapcsolata*. Doktori értekezés. Szeged–Angers, 2016.

Maléth Ágnes: I. Károly és a pápaság kapcsolatai a vatikáni források tükrében. In: Tusor Péter, Szovák Kornél, Fedeles Tamás – Szerk.: *Magyarország és a római Szentszék II. Vatikáni magyar kutatások a 21. században*. Collectanea Vaticana Hungariae I/15. Budapest–Róma, 2017. 9–30.

Marosi Ernő: A 14. századi királyi pecsétek művészettörténeti jelentőségéhez. In: Marosi Ernő, Tóth Melinda, Varga Livia (Szerk.): *Művészet I. Lajos király korában (1342-1382)*. István király Múzeum, Székesfehérvár, 1982. szeptember 11 – 1983. március. MTA Művészettörténeti Kutató Csoport. Budapest, 1982. 139–152.

Marosi Ernő: *Magyarországi művészet 1300-1470 körül*. I. Budapest, 1987.

Marosi Ernő: Der Heilige Ladislaus als ungarischer Nationalheiliger. Bemerkungen zu seiner Ikonographie im 14–15. Jh. In: *Acta Historia Artium Hungariae* 33 (1987–1988). 211–256.

Marosi Ernő: *A gótika Magyarországon*. Budapest, 2008.

Marta, Doru: *Cetatea Oradiei. De la începuturi până la sfârșitul secolului al XVII-lea*. Oradea, 2013.

Marta, Doru – Mihálka Nándor: Date noi privind topografia medievală și renescentistă a cetății orădene. Arheologia cetății orădene în timpul restaurărilor din 2010–2015. In: *Anuar Acta Musei Varadiensis*. Oradea, 2018. 35–52.

Marta, Doru – Emödi Tamás – F. Porsztner Kitti – Mihálka Nándor: *Előzetes jelentés a váradi fejedelmi palotaudvar 2015. évi kutatásáról*. (kézirat)

Marton József: *A keresztény középkor*. Marosvásárhely 2005.

Marton József: *Az Erdélyi Egyházmegye a középkorban*. Csíkszereda, 2013.

Mályusz Elemér: *Zsigmond király uralma Magyarországon 1387–1437*. Budapest, 1984.

Mályusz Elemér: *Egyházi társadalom a középkori Magyarországon*. Budapest, 2007. (Reprint)

Márki Sándor: *Mária, Magyarország királynéja (1370–1395)*. Budapest, 1885.

Mátyás-Rausch Petra: A belényesi uradalom és a helyi ércbányászat helyzete a fejedelemség gazdasági kormányzatában (1571–1613). In: Oborni Teréz (Szerk.): *„Várad, Erdély kapuja...” Nagyvárad történelmi szerepe a fejedelemség korában*. Tanulmányok Biharország történetéről, 2. Nagyvárad, 2015. 51–78.

Mendlik Ágoston: *IX. Pius római pápa és a magyar főpapok és egyháznagyok életrajzgyűjteménye*. Pécs, 1864.

Mihalache, Robert-Marius: *The Collections of Pontifical Tithes from the Diocese of Oradea between 1332-1337*. In: The Publications of the MultiScience - XXIX. microCAD International Multydisciplinary Scientific Conference (9-10 April 2015, University of Miskolc, Hungary).

Mihálka Nándor: A váradi vár restaurálása. Régészeti kutatások 2010–2015 között. In: Dukrét Géza (szerk.): *Honismeret – a megtartó erő. A Partiumi és Bánsági Múemlékvédő és Emlékhely Társaság 100. (jubileumi) kötete*. Nagyvárad, 2015. 80–91.

Mihálka Nándor: A váradi vár Anjou-kori építkezései a régészeti ásatások tükrében. In: Zsoldos Attila (Szerk.): *Nagyvárad és Bihar az Anjou-korban*. Tanulmányok Biharország történetéről 5. Nagyvárad, 2018. 259–287.

Miles, Matthias: *Siebenbürgischer Würg-Engel*. Hermannstadt, 1670.

Miskolczy István: Nápolyi László. In: *Századok* 56 (1922). 330–350., 499–523.

- Miskolczi István: *Magyarország az Anjouk korában*. Budapest, 1923.
- Miskolczi István: *Magyar-olasz összeköttetések az Anjouk korában. Magyar-nápolyi kapcsolatok*. Budapest, 1937.
- Mollat, Guillaume: *Les papes d'Avignon (1305–1378)*. Paris, 1912.
- Moravcsik Gyula: Bizánci császárok és követeik Budán. In: *Századok* 95 (1961). 832–847.
- Módy György: *A Szent András templom és a Verestorony kutatása 1980-ban. Debrecen 1290–1390 között*. A Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Közleményei 42. Debrecen, 1984.
- Módy György: Debrecen egyházi építéstörténete. In: Vajda Mária (Szerk.): *Historia et ars. Módy György válogatott tanulmányai* (A Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Közleményei 59.) Debrecen, 2006. 113–119.
- Módy György: Ferencesek és domonkosok Debrecenben a reformáció koráig. In: Vajda Mária (Szerk.): *Historia et ars. Módy György válogatott tanulmányai* (A Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Közleményei 59.) Debrecen, 2006. 144–151.
- Mureșan, Camil – Goldenberg Ardeleanu, Samuel: *La politique fiscale de la papauté en Transylvanie au cours de la première moitié du XVIe siècle*. In: *Nouvelles Études d' Histoire, X Congrès des Sciences Historiques*. Rome – Bucharest, 1955.
- Nagy Emőke: *Narrative and visual sources of Saint Anne's cult in late medieval Hungary (14th–16th centuries) in a comparative perspective*. Doktori disszertáció, 2015.
- Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal I–XII*. Pest, 1857-1868.
- Neagu, Răzvan Mihai: *Politica beneficală a papalității de la Avignon în Transilvania (1305–1378)*. Cluj-Napoca, 2013.
- Neagu, Răzvan Mihai: *Episcopi și episcopii în estul Ungariei medievale. Tipologii episcopale în diecezele de Transilvania, Oradea și Cenad în evul mediu*. Kolozsvár, 2016.
- N. Tahin Emma: A medicina doktorai a Zsigmond kori egyházi társadalomban. In: *Magyar egyháztörténeti évkönyv I.* (1994). 71–84.

- N. Tahin Emma: Orvosok a Zsigmond-kori Magyarország városaiban. In: Almási Tibor, Draskóczy István, Jancsó Éva (Szerk.): *Studia professoris-professor studiorum Tanulmányok Érszegi Géza hatvanadik születésnapjára*. Budapest, 2005. 343–368.
- Pall, Francisc: Româniile din părțile sătmărene (Ținutul Medieș) în lumina unor documente din 1377. In: *Anuarul Institutului de Istorie din Cluj XII* (1969).
- Pascu, Ștefan – Hanga, Vladimir: *Crestomație privind istoria statului și dreptului II*. București, 1958.
- Pastor, Ludwig von: *Geschichte der Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters*. I. Band. Freiburg 1901.
- Perényi József: A Szent László legenda Oroszországban. In: *Annales Universitatis Scientiarum Budaensis de Rolando Eötvös nominatae*. I (1957).
- Petrovich Ede: A középkori pécsi egyetem ismeretlen tanárai. In: *Irodalomtörténeti Közlemények* 71/3 (1967). 290–296.
- Petrovics István: Megjegyzések Telegdi Csanád egri püspökké szentelése kapcsán. In: *Acta Universitatis Szegediensis / Acta Historica* 92 (1991). 43–50.
- Péter I. Zoltán: *Nagyvárad 900 éves múltja és épített öröksége*. Nagyvárad, 2005.
- Péter I. Zoltán: *A nagyváradi vár építészettörténete*. Nagyvárad, 2014.
- Pirhalla Márton: *A Szepesi prépostság vázlatos története kezdetétől a püspökség felállításáig*. Lőcse, 1899.
- Pop, Ioan-Aurel – Năgler, Thomas (Szerk.): *Istoria Transilvaniei I. (Până la 1541)*. Cluj-Napoca, 2003.
- Pop, Ioan-Aurel – Bolovan, Ioan (Szerk.): *Istoria Transilvaniei*. Ed. II-a. Cluj-Napoca, 2016.
- Porubszky József: Az egri egyházmegye főpásztorainak jogairól, kiváltságairól s különféle kitüntetéseiről. In: *Emlékkönyv Kis-Apponyi Bartakovics Béla egri érsek aranymiséjének ünnepére*. Eger, 1865.
- Pray György: *Specimen Hierarchiae Hungaricae complectens seriem chronologicam archiepiscoporum et episcoporum Hungariae cum rudi dioecesium delineatione adjectis, si quae sunt peculiare, preaerogativis, ut plurimum ex diplomatibus congestum*. Pozsony–Kassa, 1779.

- Pražak, Richard: Vencel. In: Kristó Gyula (szerk.): *Magyarország vegyes házi királyai*. Szeged, 2003. 7–14.
- Pór Antal: *Nagy Lajos (1326–1382)*. Budapest, 1892.
- Pór Antal: Kálmán, győri püspök (1317-1375). In: *Századok* 23 (1889). 343–368.
- Pór Antal: *Boleszló herceg, esztergomi érsek*. Esztergom, 1900.
- Pór Antal: Erzsébet királyné aacheni zarándoklása. In: *Századok* 35 (1901). 1–14.
- Pór Antal: Magyar-lengyel érintkezés a XIV-ik században: Második közlemény. In: *Századok* 37 (1903). 308–326.
- Prokopp Mária: A nagyvárad freskótöredék. In: *Ars Hungarica* (1974). 77–90.
- Ranke, Leopold von: *Die römischen Päpste, ihre Kirche und ihr Staat im sechszehnten und siebzehnten Jahrhundert*. I. Band. Berlin, 1834.
- Ráczy György: Az Ákos nemzetség címere. In: *Turul* 67/1-2 (1995). 11–34.
- Ráczy György: Az Anjou-ház és a Szentszék (1301–1387). In: Zombori István (Szerk.): *Magyarország és a Szentszék kapcsolatának 1000 éve*. Budapest, 1996. 55–81.
- Ráczy György: Egyháztörténet. In: *Lovagkirályok (1301-1437): Az Anjou- és Zsigmond-kor Magyarországon*. Enciklopédia Humana Egyesület, 1997. CD-ROM.
- Ráczy György: Az egyházi elit változásai. In: Csukovits Enikő (Szerk.): *Az Anjou-kor hatalmi elitje*. Budapest, 2020.
- Renouard, Yves: *La papauté à Avignon*. Paris, 1954.
- Ribi András: A fehérvári káptalan archontológiája (1301-1457). In: *Turul* 91 (2018). 132–154.
- Rómer Flóris: Előzetes jelentés a nagyvárad várban 1883-ban folytatott ásatásról. In: *Archaeológiai Értesítő* U3 (1883). XVI–XXIV.
- Rusu, Adrian Andrei et al.: *Dicționarul mănăstirilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*. Cluj-Napoca 2000.
- Rusu, Adrian Andrei: *Cetatea Oradea. Monografie arheologică. I. Zona palatului episcopal*. Oradea, 2002.

- Sághy Marianne: Az avignoni pápaság és a nagy egyházszakadás. In: Klaniczay Gábor (Szerk.): *Európa ezer éve. A középkor*. II. Budapest, 2005. 169–185.
- Sápi Lajos: *Debrecen település- és építéstörténete*. Debrecen, 1972.
- Sălăgean, Tudor: *Un voievod al Transilvaniei: Ladislau Kán (1294–1315)*. Cluj-Napoca, 2007.
- Sigal, Pierre André: *Isten vándorai. Középkori zarándoklatok és zarándokok*. Budapest, 1989.
- Skorka Renáta: Luxemburgtól Váradig. Beatrix királyné története. In: Zsoldos Attila (Szerk.): *Nagyvárad és Bihar az Árpád-kor végén*. Tanulmányok Biharország történetéről 3. Nagyvárad, 2016. 175–195.
- Skorka Renáta: A váradi ferences rendi kolostorok topográfiája. In: Zsoldos Attila (Szerk.): *Nagyvárad és Bihar az Anjou-korban*. Nagyvárad, 2018. 159–182.
- Slíz Mariann: *Személynévadás az Anjou-korban*. Budapest, 2011.
- Spekner Enikő: *Hogyan lett Buda a középkori Magyarország fővárosa? A budai királyi székhely története a 12. század végétől a 14. század közepéig*. Budapest, 2015.
- Szarka Gyula: *A váci egyházmegye és püspökei a török hódítás korában*. Vác, 1947.
- Szántó Konrád: *A katolikus egyház története I*. Budapest, 1987.
- Szirmai Szirmay Antal: *Szathmár vármegye fekvése, története és polgári esmerete*. Buda, 1810.
- Sugár István: *Az egri püspökök története*. Budapest, 1981.
- Süttő Szilárd: Cudar Péter árulása. In: *Hadtörténelmi Közlemények* 110/2 (1997). 311–321.
- Süttő Szilárd: *Anjou-Magyarország alkonya. Magyarország politikai története Nagy Lajostól Zsigmondig, az 1384-1387. évi belviszályok okmánytárával*. I-II. Szeged, 2003.
- Szalay László: *Magyarország története*. II. Lipcse, 1852.
- Szende Katalin: “Civitas opulentissima Varadiensis.” Püspöki székhely és városfejlődés a középkori Váradon. In: Zsoldos Attila (Szerk.): *Nagyvárad és Bihar a korai középkorban*. Tanulmányok Biharország történetéről 1. Nagyvárad, 2014. 101–128.
- Szende László: *Piast Erzsébet és udvara (1320–1380)*. PhD értekezés. Budapest, 2007.

Szeredai Antal: *Series antiquorum, et recentiorum episcoporum Transilvania. Albae-Carolinae*, 1790.

Szovák Kornél: A váradi írásbeliség hagyományai. In: Zsoldos Attila (Szerk.): *Nagyvárad és Bihar a korai középkorban*. Tanulmányok Biharország történetéről 1. Nagyvárad, 2014. 129–146.

Szovák Kornél: Jogalkotás és krónikaszerkesztés a 14. századi Váradon. In: Zsoldos Attila (Szerk.): *Nagyvárad és Bihar az Anjou-korban*. Tanulmányok Biharország történetéről 5. Nagyvárad, 2018. 129–158.

Szűcs István: *Szabad királyi Debreczen város története*. I. Debrecen, 1871.

Szűcs Jenő: *Az utolsó Árpádok*. Budapest, 1993.

Takács Imre: Várad Árpád-kori székesegyháza. In: Kerny Terézia (Szerk.): *Váradi kőtöredékek. Szobortöredékek, építészeti faragványok, síremlékek az egykori Biharvármegyei és Nagyvárad Múzeum gyűjteményéből*. Budapest, 1989. 21–38.

Takács Imre: Bátori András „második temploma”. A székesegyház 14–15. századi átépítésének emlékei. In: Kerny Terézia (Szerk.): *Váradi kőtöredékek. Szobortöredékek, építészeti faragványok, síremlékek az egykori Biharvármegyei és Nagyvárad Múzeum gyűjteményéből*. Budapest, 1989. 39–98.

Takács Imre (Szerk.): *Mons Sacer (996–1996). Pannonhalma 1000 éve* I. Pannonhalma, 1996.

Temesváry János: *Erdély középkori püspökei*. Kolozsvár, 1922.

Thoemmes, Elisabeth: *Die Wallfahrten der Ungarn an den Rhein*. Aachen, 1937.

Thoroczkay Gábor: A messziről jött királyné prépostsága. A hájszentlőrinci prépostság korai története (1342-ig). In: Bárány Attila – Dreska G. – Szovák Kornél (szerk.): *Arcana tabularii I. Tanulmányok Solymosi László tiszteletére*. Budapest–Debrecen, 2014. 321–335.

Thoroczkay Gábor: A Szent Bölcsesség egyháza. A titeli társaskáptalan története a kezdetektől a XIV. század közepéig. In: *Fons* 21/3 (2014). 331–350.

Thoroczkay Gábor: László király szentté avatása. In: Kerny Terézia, Mikó Árpád, Smohay András (Szerk.): *Szent László kora és kultusza. Tanulmánykötet Szent László tiszteletére*. Székesfehérvár, 2019. 60–67.

- Timár György: Pécs egyházi társadalma Károly Róbert korában. In: Szita László (Szerk.): *Baranyai Helytörténetírás 1981*. Pécs, 1982. 13–56.
- Tonk Sándor: *Erdélyiek egyetemjárása a középkorban*. Bukarest, 1979.
- Tömöry Edith: *Az aacheni magyar kápolna története*. Budapest 1931.
- Török József: Szent László liturgikus tisztelete. In: Mezey László (Szerk.): *Athleta Patriae. Tanulmányok Szent László történetéhez*. Hungaria Sacra 1. Budapest, 1980. 135–160.
- Török József – Legeza László: *A váci püspökség évezrede*. Budapest, 2001.
- Török József: *A tizennegyedik század magyar egyháztörténete*. Budapest, 2004.
- Turcuș, Șerban: *Sfântul Scaun și români în secolul al XIII-lea*. București, 2001.
- Turcuș, Șerban (szerk.): *Antroponimia în Transilvania medievală (secolele XI-XIV)*. I. Cluj-Napoca, 2011.
- Udvardy József: *A kalocsai érsekek életrajza (1000–1526)*. Köln, 1991.
- Udvardy József: *A kalocsai főszékeskáptalan története a középkorban*. Budapest, 1992.
- Varga Árpád: A váradi káptalan hiteleshelyi működése. In: Csetri Elek, Jakó Zsigmond, Sipos Gábor, Tonk Sándor (Szerk.): *Művelődéstörténeti Tanulmányok*. Bukarest 1980. 20–35.
- Vurum József: *Episcopatus Nitriensis eiusque praesulum memoria cum ichnographicis tabellis exhibentibus priorem, ac modernam faciem castris, et civitatis Nitriensis*. Posonii, 1835.
- Wagner, Carolus: *Analecta Scepusii sacri et profani I-IV*. Viennae, Posonii et Cassoviae, 1774-1778.
- Weisz Boglárka: A szerémi és pécsi kamarák története a kezdetektől a XIV. század második feléig. In: *Acta Historica* 130 (2009). 33–53.
- Weisz Boglárka: A 15. századi váradi vámper Árpád-kori gyökerei. In: Zsoldos Attila (Szerk.): *Nagyvárad és Bihar a korai középkorban*. Tanulmányok Biharország történetéről 1. Nagyvárad, 2014. 147–165.
- Weisz Boglárka: Vámvizsgálatok Bihar megyében a 13–14. század fordulóján. In: Zsoldos Attila (Szerk.): *Nagyvárad és Bihar az Árpád-kor végén*. Tanulmányok Biharország történetéről 3. Nagyvárad, 2016. 155–174.

Wertner Mór: Az ónodi (bölcsei, szamoszegi) Czudarok genealógiája. In: *Turul* 9 (1891). 141–150.

Wertner Mór: *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig*. I. Temesvár, 1891.

Wertner Mór: Középkori magyar orvosok és gyógyszerészek. In: *Századok* 27 (1893). 599–608.

Wertner Mór: Nagy Lajos király hadjáratai. In: *Hadtörténelmi közlemények* 19 (1918). 202–271.

Zsoldos Attila: A Borsa-tartomány igazgatásának kérdéseire. In: Hegyi Géza – W. Kovács András (szerk.): *A Szilágyság és a Wesselényi család (14-17. század)*. Kolozsvár, 2012. 25–44.

Zsoldos Attila: „A magyar király és főpapjai a viennei zsinat évtizedében”. In: Maróth Miklós (Szerk.): *Peritia Linguarum. A vienne-i zsinat és a nyelvek oktatása*. Piliscsaba, 2013. 213–224.

Zsoldos Attila: A Berettyó urai. In: Uő (Szerk.): *Nagyvárad és Bihar az Árpád-kor végén*. Tanulmányok Biharország történetéről 3. Nagyvárad, 2016. 101–154.

Zsoldos Attila: *A Druget-tartomány története (1315-1342)*. Budapest, 2017.

Zsoldos Attila: *Adorján három ostroma. Oligarchák a Tiszántúlon a 13–14. század fordulóján*. Tanulmányok Biharország történetéről 6. Nagyvárad, 2019.

Zsoldos Attila: A hatalmi elit újjászervezése I. Károly uralkodása idején. In: Csukovits Enikő (Szerk.): *Az Anjou-kor hatalmi elitje*. Budapest, 2020. 93–108.